

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MCM—I.

FASCICULUS II.

*

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI FERENCZ-JÓZSEF M. K. TUDOMÁNY-EGYETEM

1901 MÁJUS HÓ 29-iki

ÉVFORDULÓ- ÉS PÁLYADÍJ KIOSZTÁSI ÜNNEPÉLYÉN

TARTATTAK

ÉS A NÉGY TUDOMÁNYKAR JELENTÉSEI

A PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL, VALAMINT AZ ÚJ PÁLYATÉTELEKRŐL.

KOLOZSVÁR,

AJTAI K. ALBERT MAGYAR POLGÁR KÖNYVNYOMDÁJA.

1901.

378.4 (439.21) "A901" (042)

378.32 (439.21) "A901"

B 11859

I.

BESZÉD,

melylyel

Vályi Gábor

a jog- és államtudományok doktora, a statisztika ny. r. tanára. a II. alapvizsgálati bizottság tagja és az államtudományi államvizsgálati bizottság elnöke, a jog. az államtudományi karnak 1878/9-ik és 1891/2-ik tanévi volt dékánja, 1879/80 és 1892/3-ban volt prodekánja s az egyetemnek c. i. rektora

AZ ÜNNEPÉLYT MEGNYITOTTA.

Nagytekintetű Egyetemi Tanács!

Tisztelt Gyülekezet!

Pályakérdések kitűzése s érdemes pályaművek díjazása oly általános egyetemi szokás, a melynek hasznosságát és fontosságát már maga ez a mindenütt tapasztalható általános elterjedtség is eléggé bizonyítja; mert ha az elérni kívánt fontos cél ily módon nem volna többé-kevésbbé megvalósítható, nem tapasztalhatnók e szokás általános és folytonos fennállását.

A fontos cél pedig, melyet pályakérdések kitűzésével általában elérni akarnak, az, hogy az egyetemi hallgatók a tudományok egyes nagyobb-jelentőségű kérdéseinek behatóbb tanulmányozására, minden oldalról való megvizsgálására buzdíttassanak, s hogy alkalmuk legyen annak kimutatására, hogy a következetes gondolkozásra s a tudományos vizsgálódási módszerek alkalmazására vonatkozólag az egyetemi előadásokon s a seminariumi gyakorlatokon nyert elméleti és gyakorlati tájékozódás alapján, miképen tudják a maguk erején, a szaktanár közvetlen vezetése nélkül is, a tárgyalás logikai sorrendjét megállapítani, a tudományos tételeket fejtegetni és bírálni, az érveket kellően csoportosítani s gondolataikat szabatosan és világosan kifejezni.

Nem tagadható ugyan, hogy a most jelzett cél egyes kiválóbb hallgatók részéről, kikben eléggé megvan a tudomány szeretete, minden ily külső ösztönzés nélkül is elérhető; de az is bizonyos, hogy a pályakérdéseknek, melyek a hallgatók figyelmét és vizsgálódását bizonyos határozottan kijelölt kérdések felé irányozzák, nagy az ösztönző erejük; mert ezeknél nemcsak a pályadíj pénzértéke hat buzdítólag, hanem még inkább a díj odaítélésében és ünnepélyes kiosztásában megnyilatkozó külső elismerés és kitüntetés is; valamint az is kétségtelen, hogy a hallgatók többségével szemben ily külső ösztönzés mindenütt szükségesnek mutatkozik.

Midőn egyetemünk, ezelőtt 29 évvel, megkezdte működését, pályakérdések kitűzéséről nem lehetett szó, minthogy e célra nem volt semmi pénzalapunk. Az állami költségvetés terhére létesítettek ugyan állami ösztöndíjak, mindjárt kezdetben, szép számmal; de pályadíjakra az állami pénztárból nem irányoztatott elő semmi. Pedig az ösztöndíjak, bármily fontosak is, nem pótolhatják a pályadíjakat; mert írásbeli és szóbeli pályázati vizsgálatok vannak ugyan előszabva az ösztöndíjak adományozását megelőzőleg is, e vizsgálatoknak célja azonban főleg az, hogy a folyamodók tehetségeinek összeméréséhez biztos alapot szolgáltatassanak, hogy így az ösztöndíjak mindig a legérdemesebb hallgatóknak jussanak, s meg legyen akadályozva az, hogy egyes befolyásos egyének pártfogása, a mely hazánkban, fájdalom, minden téren szeret és tud

is érvényesülni, itt is döntő szerephez juthasson; de a zárt helyen készíthető írásbeli dolgozatnak, mely itt kívántatik, nem lehet tudományos szempontból a pályadíjakért versenyző pályaművekéhez hasonló jelentőséget tulajdonítani, már csak a kidolgozásra engedett idő rövidségénél fogva sem. Minthogy pedig a már egyszer elnyert állami ösztöndíj további megtarthatásához elég az előadások szorgalmas látogatása s az előmenetelnek a szokásos colloquiumok útján történő igazolása, újabb írásbeli dolgozatok pedig, melyek a behatóbb tudományos foglalkozásról tanuskodhatnának, az ösztöndíjasoktól többé egész egyetemi tanfolyamuk alatt nem kívántatnak: világos, hogy a pályadíjak útján történő ösztöndíj még azon kiválóbb hallgatókra nézve sem mondható feleslegesnek, a kik már ösztöndíjban részesülnek.

Tekintettel a pályadíjaknak ezen fontosságára, nagy köszönettel tartozunk Kolozsvár sz. kir. város törvényhatóságának, hogy kifejezetten pályadíjak kitűzésére rendelt jelentékeny alapítványával lehetőségessé tette, hogy egyetemünk minden egyes kara megnyissa hallgatói előtt a pályázati verseny sorompóit, szépszámu és elég jól díjazott pályakérdések kitűzésével; mely célra mindenik kar rendelkezésére évi 400 forint, az az 800 korona van bocsátva; az egész egyetem rendelkezésére álló évenkénti összeg tehát 1.600 forint vagyis 3.200 korona.*

* Nem évi 2 000 frt, mint »Acta«-ink 1899–900 évi II. füzetének 134. lapján s ezt követőleg az 1900/1 évi I. füzet 123. lapján említve van.

Ez alapítványra vonatkozólag a kezdeményező lépések mindjárt 1872-ben megtétettek ugyan, de maga az alapítvány mégis csak egyetemünk 2-ik évében, az 1873/4. tanévben jött létre, midőn az első pályakérdések is azonnal kitűzettek; első pályadíjkiosztási ünnepélyünk azonban csak egyetemünk 3-ik évében, az 1874/5 tanév elején, 1874. november 10-én, mint egyetemünk első rektora beigtatási ünnepélyének évfordulóján, tartatott meg. Azóta ismétlődött az ünnepély évről-évre, de megtartásának napja, czélszerűségi szempontból, áttétett mindjárt az 1875/6. tanévben december 20-ra s így maradt az 1878/9. tanévig, melynek folyama alatt az az indítvány merült fel és fogadtatott el, hogy az ünnepély tétessék át május 29-re, mint azon örökké emlékezetes nap évfordulójára, melyen Ő Felsége a király 1872-ben legfelsőbb jóvahagyását adta a kolozsvári egyetem felállításáról szóló törvényjavaslatnak az országgyűlésen leendő benyújtásához. Az első május 29-iki ünnepély aztán már 1879-ben megtartatott, s így, mivel az 1878/9. tanévben már 1878. decz. 20-án tartatott egy ily ünnepély, e tanévben 2 ünnepélyünk volt. Ezért ámbár egyetemünk 2 első tanéve alatt ily ünnepélyt nem tarthattunk, ma mégis 28-ik ünnepélyünket tartjuk, s így ünnepélyeink száma csak egygyel kevesebb, mint egyetemünk éveinek száma.

A kitűzött pályakérdésekre beérkezett pályaművek száma kezdetben feltűnően csekély volt, különösen a jogi karnál, hol az 1875/6. tanévi pályakérdésekre egy pályamű sem érkezett be; az 1879/80. tanévi kérdésekre is csak egy s az sem

kapott jutalmat; az 1873/4. és 1881/2. tanévekben kitűzött kérdésekre is csak 2—2 pályamű adatott be s csak 1—1 jutalmaztatott. Később javult ugyan a helyzet, de a beadott és a nyertes dolgozatoknak a kari hallgatók összeségéhez viszonyított száma állandóan a jogi karnál maradt a legkevesbbé kedvező.

A jutalmazást érdemlő pályaműveknek kezdetben csekély száma azt vonta aztán maga után, hogy a ki nem adható pályadíjak évről-évre átvitettek a következő évekre, s így annyira felduzzadt a pályadíjak összege, hogy egyes években az eredeti összegnek csaknem 5-szörösét fordíthattuk, különösen a jogi karnál pályadíjak kitűzésére.

A jelen tanévre is a 4 karnál összesen 6.490 korona erejéig voltak pályakérdések kitűzve, mely összeg az eredeti évi 3.200 koronának kétszeresét meghaladja. Pedig az utóbbi években már a pályaműveknek az előbbinél nagyobb hányada részesült jutalmazásban, részint azért, mivel a tanári kar, azon elvből indulva ki, hogy a pályakérdések annál inkább elérik céljukat, minél több hallgatót tudnak tudományos kérdésekkel való behatóbb foglalkozásra buzdítani, gondoskodott arról is, hogy a nehezebb és jobban díjazott kérdések mellett legyenek kitűzve kisebb díjazású, könnyebb kérdések is, melyek megfajtására gyengébb erők is vállalkozhassanak; részint pedig azért, mivel a megítélés szigora is enyhült s a pályadíjra érdemeseknek nem ítelt művek is kezdtek némi kisebb díjazásban részesülni, szorgalmi jutalom címe alatt, a mi régebben nem

történt, s a mire nézve a jövőben is bizonyos óvatosság ajánlatos, nehogy az ily szorgalmi díjak vagy jutalmak odaítélésénél túlságos elnézés gyakoroltassék; mert az alapítvány nem a szorgalom jutalmazására, hanem a kitűzött pályadíjakat valóban megérdemlő pályaművek díjazására van rendelve.

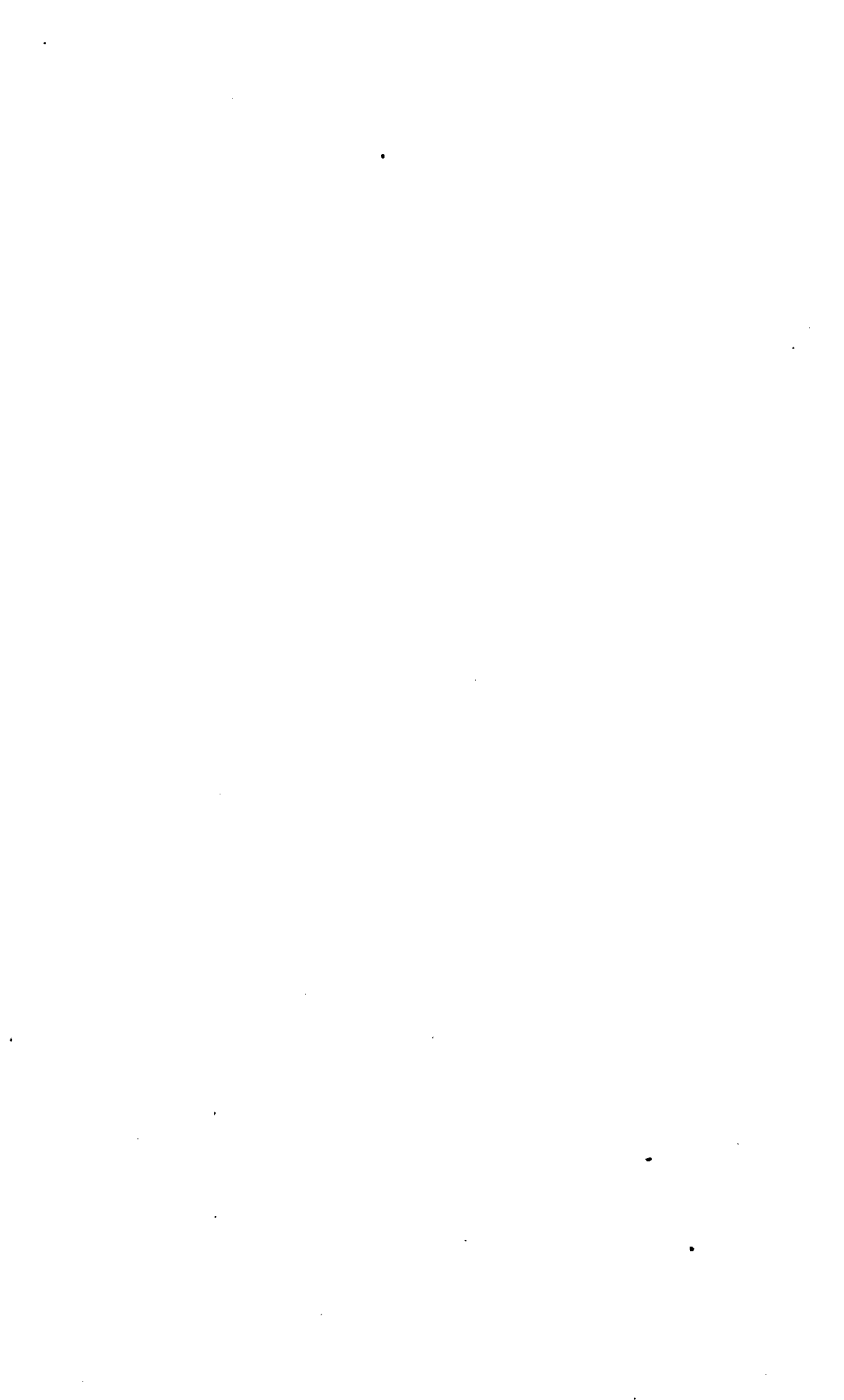
Kolozsvár nagy alapítványán kívül még csak 2 kisebb alapítványunk van pályakérdések kitűzésére rendelve: a Magyar-Franczia Biztosító-Társaság 1.000 koronás és néhai Züllich István 2.000 koronás alapítványa. Ezek kamataiból azonban a folyó tanévben pályadíjak nem osztatnak ki, mivel az előbbinek kamatja csak minden 3-ik évben kerül kiosztás alá, az utóbbinak tőkéjét pedig csak a napokban bocsátotta egyetemünk jogi karának rendelkezésére a végrendelet végrehajtója.

Egyéb alapítványaink nem pályadíjak kitűzésére, hanem szegény és szorgalmas hallgatók felsegélésére szolgálnak. Ezekről, s közöttük a legjelentékenyebből a Peielle-alapítványról, nem a jelen ülésen, hanem a jövő tanév megnyitása alkalmával a rectori beszámoló beszédben fog jelentés tétetni. A Mártonffy-Koncz-, a Keresztesi Papp Miklós- és a Kibédi Biasini Domokos-féle alapítványokból megszavazott segélyek azonban, az eddigi szokás értelmében, a jelen ülés folyamán osztatnak ki. Ugyanez a néhai Gyarmathy Miklós emlékére tett alapítványra nézve az idén azért nem történhetik meg, mivel az egyetlen jelentkezett folyamodót az illető kar nem ítélte elég érdemesnek, a

menyiben csak szorgalmát igazolta, de előmenetelét nem.

Mielőtt azonban a pályaművekről szóló jelentések felolvasására s a pályadíjak és egyéb jutalmak kiosztására térnénk át, van még mai ünneplésünknek egy nagyon fontos és érdekes tárgya. Szokásba jött ugyanis, mindjárt 2-ik ily ünnepélyünk óta, hogy azon kar dékánja, a melynek tanárai közül van az akkor működő rector választva, egy tudományos értekezéssel emelje az ünnepély díszét.

A mai alkalomra Dr. Farkas Lajos ny. r. tanár és czimz. ministeri tanácsos úr, mint a jog- és államtudományi kar e. i. dékánja, vállalkozott ily értekezés megírására. Ezennel felkérem tehát Ő méltóságát, hogy értekezését sziveskedjék felolvasni.

II.

A római jog a XIX. század végén.

Irta és felolvasta az egyetemnek 1901. évi május hó 29-én tartott évforduló- és pályadíj-kiosztó ünnepélyén

Farkas Lajos

czimz. miniszt. tanácsos, a jog- és államtudományok doktora, a római jog ny. r. tanára, az I. alapvizsgálati bizottság elnöke, a jog- és államtudományi karnak 1877/8-ik és 1887/8-ik tanévi dekánya, 1878/9-ben és 1888/9-ben prodekánya, a jog- és államtudományi semináriumi állandó bizottság elnöke, a M. T. Akad. lev. tagja, az Erd. Róm. Kath. Status igazgató tanácsának tiszt. előadója, az Erd. Róm. Kath. Irod. Társ. tiszt. v. tagja, egyházi főgondnok, a kolozsvári állami tanítónőképezde igazgató-tanácsának tagja, az egyetemnek 1896/7. tanévben volt rectora és 1897/8-ban prorectora és a jog- és államtudományi karnak e. i. dekánya.

Igen tisztelt egyetemi Közgyűlés!

1. Soha se biztató, ha midőn valaminek éppen meghallgatását óhajtjuk, mindjárt mentegetéssel kezdjük. Pedig ezt sajnálatomra, ezúttal legkevésbé kerülhetem el.

Hiszen értekezésemnek már a címe is csak félig-meddig talál az alatta foglaltakra. A római jog jelzett állapotának érthető módon feltüntetése legalább is a század folyamán átélt sorsának ismertetését követelné. Hogy lehetne pedig azt néhány vonásban, közelebbi részletezés nélkül, rövid időre kimért értekezésben felmutatni?

Jobb címet azonban még sem tudván találni, úgy gondoltam, megnyughatom a *pars pro toto*-féle igazolásban.

A másik gyengeségem, hogy tulnyomólag a római jognak németországi viszontagságaival fogok bajlódni. Felette sajnálnám, ha valaki ezt akár egyoldalúságnak, akár különös előszeretetnek venné. A dolog egyszerű magyarázata az ismert tény, hogy a római jog törvény erejével csakis éppen Németországban dicsekedhetett; sorsa tehát mondhatni 300 év óta közvetlenül a német nép kezébe volt letéve. Másfelől, a többi nyugati népek római jogi

tudománya, alig számottevő kivételektől eltekintve, a múlt század kezdetétől nem egyéb a német római jogi irodalom többé-kevésbbé sikerült ismétlésénél.

1896. évi augusztus hó 18-án írta alá Vilmos német császár a 2385. szakaszból álló törvényt, melynek rövidre fogott címe: „Bürgerliches Gesetzbuch“, és 1900. évi januárius 1-sejétől ítélnék a szerint az egész Németbirodalomban.

Ezen történelmi adatra támaszkodva, óhajtanék a felvett címnek tartalmat adni.

2. Midőn Krisztus születése után az ötödik század második felében, a már kettészakadva vergődő római világbirodalom nyugati részében, a barbár néparadat a régi rend intézményeit szétrepesztí és eliszapolja: bizonynyal senki se hitte, hogy a goth és longobárd világ csak átfutó vihar jelensége marad; hogy a már csak itt-ott heverő kéziratokban fenmaradt római jog, a bolognai iskola kapuin kitörve, miként a mese csodálatos madara fog az egész művelt világ fölött kápráztató fényében átröpülni és hogy éppen azok fognak legnagyobb vágyódással utána rohanni, azt maguk között megtartani akarni, a kik miként ma is: „a germán öntudat, értelem és erkölcsök“ ellenállhatatlannak tartott erejétől várják a világműveltség alapvonásainak kialakulását.

És minő fatalitás, vagy talán éppen megtorló gunyja annak a letiport előkelő római léleknek, a midőn legyőzőjének odaadja ugyan magát és

hitegeti, hogy bírásában a világhatalomról álmodott ideáljához jutott, csak azért, hogy egy másik fél-ezerév múlva nyilna fel szeme és önmaga mondja ki maga felett a keserű ítéletet: „a római jog receptiója semmi egyéb egy páratlan történelmi tévedésnél; hogy a nemzeti öntudatnak egész erejére szüksége van, ha magáról ezen idegen jármót lerázni akarja“.

Ime a szózat, mely a római jog uralkodását a XIX. század küszöbén fogadta! Csakhogy a történelem törvénye ellen is könnyebb véteni, mint a hibát javítani.

Figyeljük csak meg ennek történetét, hiszen kibontakozása sajátságosságában, a receptióval bátran egyenlő jelentőségűnek vehető.

3. A római jog ellen a XIX. század elején Németországban kitört heves támadás, eredetére nézve nem rögtönzött, nem is csupán a hazafias érzületnek az akkori politikai viszonyokból eredő fellendülésével magyarázható új ellenség. A receptióról írt jeles munkákban mondhatni okmányyszerűleg van kimutatva, hogy a német népek nagy tömege, éppen úgy, mint abban a korban hazánk közérzületében is észlelhető, a római jog behozatalának ösztönszerűleg ellenszegült. És hogy e népies küzdelem sikertelen maradt, csakis annak tulajdonítható, mert a császár hatalmi politikája a felsőbb bíróságok szervezése által, a küzdelem terét megváltoztatja, a midőn a népies bíróságok ítéleteit felülvizsgálat tárgyává téve, a jogi vitáskérdések végleges megoldását a Reichskammergericht rómaiásan tudós

lovagjainak« kezébe teszi le azon utasítással, hogy: „nach König und Kaisern seiner forfare an dem römischen ríche gesetzen und ihre geschriebenen Rechten“ hozassék ítélet. Ezen időtől kezdve, a nemzeties érzülettel az egyéni érdek, az „enyém és tiéd“ kérdése is összeütközésbe jővén, miként nálunk az ötvenes évek folyamán a »Bürgerliches«-szel (Öszt. allgem. Bürg. Gesetz. B.) szemben történt, a jogvédelem, a hazafias szempontot lassanként elejti, s jósikernek nézi, hogy az idegen joggal bánni tudásban megerősödött. És ki hinné el, ha történelmi tény nem volna, hogy a nemzeti érzület ellenségének nyomban szövetséges társául szegődik a tudomány! A megelőző korszak elfajult iskolás módszerétől eltompult tudományos érzék, a klaszszikus humanismus növekedő árjában lassanként felüdül; s mintha csak bibliai kinyilatkoztatás szólalna meg, minden jóra való tehetséget magával ragad a jelszó: vissza a forrásokhoz! Ulrich Zase, Holoander, Viglius von Zuichem, majd ismét Cujacius és Donellus, valamint az ezek nyomdokain haladó sok más tehetség által, a közben megtaláltakkal bővült források feldolgozásával elért fényes siker: a római joghoz visszatérést is igazolni látszik. Elhiszik, hogy a jogi értelem veszedelmesen nevetséges félszegségei, nem a római jognak alkalmazásából, hanem csakis az alkalmazás módjának ügyetlenségeiből eredtek: nem is attól tehát, de ettől kell szabadulni. A minek ismét önként kínálkozó útja: a történelmi forrásanyag lehetőleg bőséges kimerítése. Mert a jog tételeinek értelme, a tisztán

elemző és dialektikai módszer mellett, szükségképpen elferdül, logikai formalismus és leguleismus zsákmányává lesz: egyenletesség történelmi nyugopont nélkül képzelhetetlen.

Okos beszéd.

De lehet-e üdvös a történelmi módszer, a történelem alaptörvényének nyilvánvaló megsértésével?

Cujacius és Donellus remek fejtegetései a rómaiás-német jogélet bajait nem is orvosolták, sőt talán éppen a tudós ambitio felkeltésével is okozták, a régihez egy újabb bajnok járulását: a 17. és 18-ik századok tekintélyhajhászásának és az aprólékosságok kiélesítgetésében tetszelgő iránynak lábrakapását. Az egyiknek jelszava: *quid quid non agnoscit glossa, nec agnoscit curia*, a mi más szavakkal azt teszi: a magyarázat nem veheti számban, amit a véletlen vagy a tudós forráskutatás a glossatorok után a római jog helyes megértéséhez nyújt. A másiknak jelensége: a ramisztikai módszerrel próbálkozó tankönyv százados uralma és a kísérijéül szegődött meddő, nemritkán valóssággal absurd cusuistika.

4. Közbe jött azután az u. n. természetjogi iskola új elméleteinek elterjedése, a mi a történelmi szemléletet még inkább elhomályosította. Bodin, Grotius, Hobbes, Pufendorf megelőző vizsgálódásai nyomán »a természet és a népek joga felől«; később különösen Thomasius, Leibnitz és Wolf irányadó munkáinak hatása alatt: elsőrendű tudós feladatnak állítják az ember társadalmi és állami állapotára vonatkozólag »erkölcs-lényi minőségével«

egyezőbb alaptételeknek és az ezekhez vezető alkalmas módszernek kidolgozását. A minnek következtében a szakszerű jogtudomány lassanként a filozófia árába kerül és rajta az egymást felváltó bölcséleti rendszerek lenyomata kisebb-nagyobb mértékben, folyton felismerhető marad. A bölcsületben mindinkább előrehaladó subjektív rationalismus, a jog természetével foglalkozó elméletekben mind sűrűbben merül fel és a század értelmi világának jellemzésére használt u. n. felvilágosodás illúziójával eltelve, szentigazságként hirdetik, hogy az emberi elméből kisugárzó világosság nem az igazságnak fénye, hanem az ész maga az igazságnak kútforrása; a miből a mi le nem vezethető, észszerűnek se ítélni lehet. A jognak nincs tehát szüksége más forrásra, sem más mértékre. A jogtudomány megoldotta feladatát, mihelyt a tételesjog észszerű voltát kimutatta. A bíró igazságosan ítélő bíró, ha a természetes joggal egyező törvényeket hiven alkalmazza, esetleges fogykozásaikat, a természetes igazság állandó kísérelőjével: a méltányossal pótolja.

Persze ott volt mindjárt a bökkenő: mi tehát közelebbről ez a természetes jog és természetes méltányosság?

A felelet, a mit erre adtak, ha következményeiben oly felette veszedelmes nem volt volna, valóban éppen olyan nevetségesnek lenne nevezhető, mint a módszer, melynek segítségével kisütve lett. Mert a dolog egyszerűen így áll: felállítottak kétségbe nem vonhatóknak felvett bizonyos követel-

ményeket, pl. az emberrel veleszülető tulajdonságot a tökéletesedésre. Azután előveszik az érvényben levő jogot, és syllogismusok láncolatával bebizonyítják, hogy a tökéletességre juthatáshoz nincs egyenesebb és biztosabb út, a fennálló jogrendben foglalt tekintély feltétlen tiszteleténél. Mert hiszen már maga a római jog sem egyéb, a természetes jog és méltányosság providenciális megnyilatkozásánál, a mit a keresztény egyház joga és az újabb törvényhozások a politikai, vallási és erkölcsi viszonyok újabb alakulásával a legésszerűbb concordanciába hozott és a minek összességében való megjelöléseül Németországban csakhamar az: *usus modernus pandectarum*-féle tetszetős címzés jött forgalomba. A század második felében a bölcséleti szemléletben, valamint az egész nyugateuropai közszellemben megindult fordulat pedig ezt a jogtudományt szuverén önbizalmában egy cseppet sem zavarta. Első rendű tekintélyei mind egyetértének: hogy az igazi jogtudomány egyedül biztos útmutatója a felvilágosodott észben megnyilatkozott természetes jog; ennek ideális tolmácsolója: a bölcs törvényhozó, legalkalmasabb irodalmi műfaja pedig: az elméletiesen-gyakorlati commentárius. A történelem adatai csak »kápráztató tűzijáték«, a mi arra igen is alkalmas, hogy a gyakorlati törvénykezés józan ítéletét megzavarja.

5. Hugo Gusztáv, a római jognak a göttingai egyetemen 1788. óta professora, a huszonnyolcz éves boldog életkor fiatalos hevével megírt egyik

recensiojában, szólal meg először ezen tekintélylyel szemben ellenségesebb hangon. Elismeri ugyan, hogy a természetjog tisztelete, a népek közötti jogi viszonyok megítélésénél emberségesebb elvek megállapíthatására vezetett; hogy a 18 ik század ebbeli érdemét még a következő is méltányolni fogja. De tekintélyt nem nézve, kimondja azt is, hogy az igazi jogtudomány, különösen ennek azon része, melynél a történetírónak, bölcsésznek és államférfinak éppen annyi, hanem több beleszólása lehet, mint a jogászoknak, a polgári jog: ötven év óta abban az arányban, amint ezt, segédeszközeit számba véve az utókor tőle megkövetelhetné, tartalomban mit sem nyert; és teljes bizalommal írja le a jövőt jelentő sorokat, hogy »a jogtudomány is revolutio előtt áll, hogy ezt a jogtudósok siettetthetik, ha a források és a tudomány viszonyosságait olyan buzgósággal fogják tanulmányozni, miként a kiválóbb theologusok az exegesist és egyháztörténetet«. ¹ A baj kutforrásának különben ő is az uralkodó módszert tekinti és ennek félszeg eredményeit két nagytekintélyű akkor megjelent újabb munkának, Höpfner és Glück commentárjainak bírálatában igyekszik kimutatni, mint a melyekben az a priori felvett hamis tételek és minden kritika nélkül értelmezett forrásadatok használata közben, a római jogról a legidegenszerűbb, hibás fogalmak egymásra halmozódva fordulnak elő. »A szavak és szólásmódok értelmét, mondja, nem

¹ Civ. Magaz. I. köt. 10. old. Gött. Anz. 1789. évf. 1105. old.

bölcseletileg, mintha csak a nyelvet és tudományt most kellene megteremteni, hanem történelmileg kell megállapítani, vagyis a szerint, a mint velük a rómaiak gondolkoztak. Ha a római nyelv önfejlő, ugyanazon szóhoz különböző értelmet köt, vagy ismét az egymáshoz nagyon hasonlókat két vagy több szóban elválasztja: ez még senkit sem jósíthat fel arra, hogy belőlük önkényes vagy csak megközelítőleg kerekded definitiót alkosson és ezt azután mindott közbe fogja, a hol ama szavak előfordulnak“. A részletek értékének kritikai elemzése, az alapfogalmaknak világosabb elválasztása és ezzel együtt a római terminológiának szabatos megállapítása: Hugo tudományos munkásságának alapvonásai is maradtak.

De ámbár történelmi készsége, bírálatra mindig kész, éles esze és nem ritkán szerencsés inventiója neki a jogi irodalomban állandóan tiszteltben tartott helyet biztosítottak: a római jogról írt főmunkájából (*Geschichte des röm. Rechts bis auf Iustinian*), világosan kivehető, hogy a történelem római joga az ő elméjében is még csak derengő fényével mutatkozik. A küzdelemben erőlyes bátorsága inkább csak támadja, mint változtatja is a multnak hibáit. Tudományos egyéniségével tudott serkenteni, tudott elégedetlenségének híveket szerezni, de minden arra vall, hogy még ő is csak sejtelen és nem a megnyilatkozás.

Glück „Ausführliche Erläuterungen“ című commentáriusa fennakadás nélkül halad, sőt tekintélye növekedik. Höpfnerrel pedig békét köt,

a ki egyik levelében barátságosan adja tudtára, hogy ő már mégis csak orthodox jogász marad és a régihez mindaddig ragaszkodó, a míg az újításnak szükségessége kimutatva nincs. „Mert, hogy az eddigi módon valakiből alapos jogtudós válhatott, ezt eltagadni nem lehet. Hogy ez az Ön által kijelölten könnyebben vagy nagyobb mértékben volna lehetséges, erről eddig én meg nem győződtem». ¹

Az átalakulás biztosabb jelének lehetett volna venni a heidelbergi egyetem híres tanáranak, Thibautnak értekezéseit és később rendszeres tankönyvét; mert ezen kiválóan nagy tudományu, élelméjű jogásznak fejtegetéseiből, az érvényes joganyagnak a kor érületéhez és észjárásához találó kialakításának lehetetlensége: valóban megkapó módon tűnik ki.

6. E közben fordul a marburgi egyetem egyik volt hallgatója, az alig 21 éves Savigny Frigyes Károly az egyetem jogi facultásához kérésével, hogy miután nemcsak ezen egyetem kiváló tanárainak leczkéit két éven át hallgatta, de a göttingai, jenai, lipcsei és halei akadémiákat is látogatta és most már ismét a marburgihoz visszatérni óhajtana, ama sok jótétemény után, melyben őt itt eddig az egyes tanárok részeltették: adnák meg neki a jogi tanulmányokkal járó főtisztességet is, a doctori méltóságot. ² A mire a »de concursu de-

¹ Civil. Magaz. III. köt. 81. 90. old.

² Savigny kérénye és a curriculum vitae szövege: Ego Fridericus Carolus de Savigny natus sum Francofurti anno MDCCCLXXIX, patre Christiano Carolo Ludovico de Savigny, qui a

lictorum formali« című dissertatio elfogadásával, 1800. október 31-én a doctori méltóságot és ezzel a taníthatás jogát elnyerve, ugyanazon tanév első felében, tehát jelen tanévünktől éppen egy századdal előbb, mindjárt meg is kezdette a 42 évre terjedő tanári működést, melynek ritka egyenletes fényében az újabb német jogi irodalom legkiválóbb tehetségei növekedve, gyarapították és állandósították »mindnyájuk mesterének« dicsőségét.

A második tanévben Hügó módszere szerint már római jogi leczkék következtek; és a Pandekták tíz utolsó könyvének exegetikai fejtegetései közben veszi észre, hogy a birtoktanát illetőleg mily mérhetetlen eltérés van a classicusok és az újabbak felfogása között. Weisznak, volt tanárának biztatására, csakhamar hozzá is lát az előmunkálatokhoz,

nonnullis principibus ad locum eorum in conventu statuum circuli Rhenani superioris tenendum in hanc urbem missus erat. Ibi privato magistro usus sum in ediscendis litteris humanioribus. Post mortem parentum in domum ill. Dom. de Neurath, supremi tribunalis, quod Wetzlariae est, Assessoris, receptus idem discendi genus continuavi. Biennio elapso, anno MDCCXCV. Marburgum me contuli, ibique praestantissimorum in jure docendo virorum praelectiones audiavi. Ill. Erxleben et ill. Weis Pandectas mihi tradiderunt, ill. Erxleben et ill. Robert processum communem, ill. Bauer jus germanium privatum: praeterea collegium practicum ill. Robert frequentavi. His summis viris me debere sentio gratius maximas, meritas persolvere nunquam potero. Postea academiam Göttingensem petii, ibique in jure publico ill. Pütterum, in jure feudali ill. Rundium, in jure criminali ill. Meisterrum magistros habui. Deinde Marburgi rursus commoratus, tandem in saxoniam iter feci, pluresque academias (Jenensem praesertim, Lipsiensem et Halensem) adii. Jam ex hoc itinere Marburgum reversus ad facultatem juridicam me converto, ea qua decet observantia rogans, ut qui singuli tanta in me beneficia contulerunt, nunc universi summos in jure mihi honores concedere, eoque modo me rursus sibi adstringere velint. (Közölve: Zeitschrift für Rechtsgesch. II. k. 16 old.)

hogy úgyszólván, felfedezését a tudósvilággal közölné. További öt hónapi tanulmány után, rövid hat hét alatt, 1803. május havában már a kézirat is kész és a »Recht des Besitzes« című munka, a mint ezt azóta a német jogirodalomtörténet változatlanul ismétli: »huszonnégyéves szerzőjét egy csapással a nemzet klasszikus írói közé emelé.« A melyben ténynyé lett a vágy: »miként lehet a különböző korok okozta zavarba világosságot, a fennakadásba életet, a mesteremberi munkába szellemet és előkelő műveltséget önteni«. E műben jut a német jogász világ annak tudatára, »hogyan abból a mit Lessing ezüstsíza prózájában, Göthe nyelvének bájában a német nyelv az általános műveltség tekintetéből nyert, a jogtudomány sincs már kizárva«. ¹

A tüneményes sikert gyors egymásutánban követi a rendkívüli tanárrá kinevezés, 1808. a landshuti egyetemre meghívás és két évre rá a berlinire ahol Savigny-t már Schleiermacher, Fichte, Eichorn és Niebuhr várják, és a hol megalkul körölte jogtörténeti iskolája is, melyben a német jogtudomány európai elsőse, irányító befolyása páratlan elismeréssel uralkodik a XIX. század egész első felén át.

És mégis oda kell tennünk, hogy Savigny-nak irodalmi sikerei, fényes tanítói tehetsége aligha biztosítják vala az állandó vezető hivatást és szülik a nagy fordulatot, ha szövetségeséül hozzá nem

¹ Zeitschrift für Rechtsgeschichte II. 19 old. (Fried. Carl von Savigny. Erinnerung an sein Wesen und Wirken. Von Rudorff)

szegődik az a kiszámíthatatlan lendítő erő, a mit még mindig csak »véletlen“-nek kell neveznünk.

7. Ismeretes, hogy éppen pályájának elejére esik a német nemzet egyik legkésőbb megalázása, nagy megpróbáltatása. Hogy a berlini egyetem alapításának kimondott célja: a tudománynak segítségül hívása az önbizalom visszaszerzésére. De tudva van az is, hogy míg körülötte a bölcséleti, irodalmi és történelmi tanítást mind a hazafiság serkentő alaphangja hatja át, maga Savigny az ő római jogi történeti és dogmatikai leckeiben, a források helyes értelmének visszaállításában, rendszeres összefoglalásuk által a római jog hű arculatának megelevenítésében marad elmélyedve, és csak akkor fordul a forrongó közélet felé, a midőn nem is sejtett oldalról, a római jognak hagyományosan elsőrendű tanszékéről, Heidelbergából hangzik fel az a többé végképpen el nem hallgattatható szózat, mely Savigny eszményies célját, a római jog hitelének visszavívását, gyökerében kiirtani volt szánva: Thibautnak a német népre bizonyynyal örökre emlékezetes maradó 1814-ben megírt felhívása, a melyben, mint mondá, »szívének egész melegével« akarná nemzetével megértetni, hogy fegyver-dicsősége, az idegen ellenségén kivívott fényes győzedelme: mind csupa félsiker, ha nyakáról le nem rázza azt a még sokkal veszedelmesebb ellenségét is, a mely a nép józanokosságát, hagyományos jóérkölcseit és eleven igazságérzetét már-már végképpen megrontja: a justinianusi római jogot; a mely sem anyagában, sem alakjával a mai né-

pekre nem talál és a mely okból semmi üdvösebbnek nem mutatkozik, mint egy közös polgári törvénykönyvnek mielőbbi elkészítése, a mi mellett azonban, a politikai helyzet el nem hárítható követelményét is számítva, az országok szerint különválva élő nemzet helyi érvényű sajátosságai is megővhatók volnának.¹

8. 1814. nov. 1-éről kelt levelében már értesíti Niebuhr Henslert, hogy Savigny Thibaut iratával éppen ellenkező tartalmat végzett be; a mi ugyan »nagyon gyöngéden és kimélettelen van tartva, különösen, hogy Thibaut oppositiojának nagyérdemét a Code Napoleon behozatalával szemben melegen méltányolja: de azért ő mégis óhajtáná, hogy valaki Thibaut-t csendesítené, mert neki (Niebuhrnak) e vita felette fájdalmas«. ²

Savigny válasza: »Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft« czímmel tíz nyomtatott íven jelent meg,³ s róla, hangját és alakját illetőleg Rudorff Savigny halála alkalmából írt megemlékezésében azt jegyzi meg, hogy »elragadóbban, mint e könyvében Sa-

¹ Thibaut szózata először a Heidelberg. Jahrb. 1—32 old. jelent meg, később kibővítve, mint a tizenkilencedik értekezés a Civilistische Abhandlungen ben (1814.) 404—66 old.: Ueber die Nothwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland.

² Niebuhr levelének részlete közölve: R. Stintzing, Friedrich Carl von Savigny. Ein Beitrag zu seiner Würdigung (1862.) 27. old.

³ A híres írat harmadik (1840.) kiadásának változatlan lenyomata 1892-ben Freiburgban Mohrnál. Idézeteim ebből vannak véve.

vigny, soha nemi rt.“¹ Mi pedig csak közönségesen ismert dolgot kell ismételnünk, ha hozzáteesszük, hogy e munka, nem muló értékű alkalmi bírálat volt, de ritka erőteljes megnyilatkozása egy minden ízében rendkívüli tehetség eszményi világának és hivatottsága eleven érzésének. Hogy benne jut világos öntudatra, a mit a közvetlenül megelőző idők jobbjai sejtelmesen kerestek, biztosan kijelölve az út és mód, mely által hozzájutni lehet. Hogy a XIX. század hite a jogfolytonosság eszméjének üdvösséges voltáról, belőle mint hamisítatlan tiszta forrásból meríté megújuló erejét; mert annyi erőszak hatalmi önzés és megtévesztő illusio csalfaságai között, a történelem világosító bizonyosságára hivatkozással, ebben a műben volt ismét mindenki által megérthető módon elmondva, hogy a jog nem a véletlen tetszés munkája, hanem miként nyelve, minden nemzetnek legsajátosabb tulajdonsága; öntudatában él, belőle fakad, lényével, jellemével elválaszthatatlanul benső, szerves módon összeforrvan. Hogy fejlődésében, miként a nyelvében, nincs absolut megállás, a fejlődéstörvényeszerint halad; a nemzettel nő és lesz izmosabb, de éppen abban a mérvben is pusztúl, a mint a nemzet sajátos tulajdonságait elveszti. Normalis kibontakozásának csak természetes következése, hogy népe műveltségének

¹ Zeitschrift für Rechtsgeschichte II. köt. 35 old.

emelkedésével, saját fejlődése is tudományosabb jelleget öltve, állományában mintegy mesterségessebbé és bonyolultabbá válik is ez által, a nélkül, hogy ebben az önkény vagy czélzatosságnak nagyobb befolyás volna tulajdonítható, mérhetetlen részletesség áll elő, a mivel már csak a szakszerű tudomány tud sikerrel megküzdeni. Ezen időszaktól kezdve tehát nemcsak a megismerés, hanem a tovább haladás kérdése is az alkalmas módszer.¹ Mely okból ennek helyes megállapítását Savigny első rangú fontosságnak veszi és azzal többször, különösen a programját képviselni szánt, Eichorn és Göschén társaságában 1815-ben alapított folyóiratában foglalkozott.² Az iskolájából később kikerült kézikönyvekben ez általában: »történeti és rendszeres«-nek van elnevezve; de a miből, közbe legyen mondva, vajh mi édes keveset lehet tudni abból, hogy mi volt a történet és rendszer Savigny kezében.

A »Beruf«-ban az alkalmi főkérdésre vonatkozó fejtegetések további ismertetését, ámbár ez nálunk éppen manapság a viszonyok véletlen összetalálkozásánál fogva, különös érdekekkel bírna, felvett tárgyamhoz alkalmazkodva, mellőzöm; és csak a római jogot illetőleg emelem ki, hogy a jog természetes keletkezéséről és fejlődéséről feltett tételeit Savigny annyira hibátlanoknak vallotta, hogy a

¹ L. különösen az: »Entstehung des positiven Rechts« cím alatt 5—9 old.

² Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, herausgegeben von F. C. v. Savigny, C. F. Eichhorn und J. F. L. Göschén. I. k. Ueber den Zweck dieser Zeitschrift.

római jogban talált állandó értékűnek kimutatása végett, azok egyszerű alkalmazásánál egyebet szükségesnek nem látott. Hiszen azoknak igazsága sehol oly megkapó módon meg nem nyilatkozott: »az egyetlen lévén, mely nemzeties fejlődésében idegen befolyásoktól ment maradt és népétől minden korszakában egyenlő szeretettel őrizve és ápolva volt«. ¹

9. A törvénykönyv kérdése körül támadt híres vita lassanként elveszté actuállítását. Nem azért, mintha Savigny kritikája teljes diadalt aratott volna, hanem mert a német államok politikai helyzete, különösen a bécsi kongresszust követő események az egységes törvénykönyv bevallott céljával semmiképpen nem találtak. ² És mert e kérdés a római jog általános jelentőségéből véve, csak incidens természetű volt, azt lehetett várni, hogy félretételével a német iskola a római jog igazi értékének kiderítését annál könnyebben fogja tovább vinni, mivel útját a történelem és nyelvtudomány egyre növekedő sikerei is hathatósan egyengették.

A »Beruf« után egy évre csakugyan meg is jelenik a »Geschichte des röm. Rechts im Mittel-

¹ L. a »Römisches Recht« címet, 16—22. old.

² A vita eredményét Savigny folyóirata III-ik kötetében (1816) 1—52 old. részletesen ismerteti, az ellene felhozottakra mindjárt saját észrevételeit is megtevé. A »Beruf« második kiadásának (1828) előszavában magára vonatkozólag pedig megjegyzi, hogy ámbár iratán »az izgalmas idő« hatása félreismerhetetlen marad, s ezért ha a kérdést most kellene tárgyalnia: »so würde es ohne Zweifel in sehr verschiedener Weise geschehen sein, obgleich in der Sache selbst meine Überzeugungen nicht nur dieselben geblieben sind, sondern sie auch durch fortgesetztes Nachdenken und manche nicht unbedeutende Erfahrungen noch mehr begründet haben«.

alter« első kötete, mintegy okmányyszerű bizonyíték a »Beruf«-ban vallott elvek helyessége mellett. A később hét kötetre nőtt ritka becsű műről voltak ugyan a kik állították, hogy címének egyáltalában meg nem felel, mert benne nem a római jognak, hanem csupán irodalmának története van feltárva. Ha ezen kifogásnak csakugyan lenne némi alapja, ezt legfeljebb a 4-ik kötettől terjedő anyag sajátyszerű feldolgozási módjában lehetne talán keresni. De még ezt is számba véve téves marad ama megítélés. Hiszen mint említve volt, éppen Savigny maga figyelmeztet, hogy a jog magasabb fokú fejlődésével a további alakulással együttjár a tudomány befolyása. Hogyan tudhatta volna tehát éppen ő, a római jognak túlnyomólag tudós jellegű középkori történetét annak tudománya történetétől a féllegesség veszélye nélkül elszakasztani? A munka három első kötetében az irodalomtörténet csak azon okból szűkösebb, mert az itt tárgyalt időszak tudománya volt kisebb méretű.

De a béke helyre állásánál, még biztatóbb kilátást nyitott ismét csak a jó véletlen, a midőn a veronai káptalan egyik palimpsesztjét Niebuhr kezébe juttatta. Valóban nem túlzás, ha mondom, hogy a római jog történetében a rég keresett Gaius megtalálása, ki sem számítható haladást jelentett. Egy teljes munka közvetlenül klasszikus jogtudós tanár kezeiből olyan tanároknak, a kik a tehetség és tudós műveltség ki nem fáradó energiájával keresték Justinianus töredék-halmazában a

római jog egészi képét: lehetett-e ennél serkentőbbet csak képzelni is! A rómaiaskodó jogtudomány ünnepnapja volt, a melyen a Hadrianus, Antoninus Pius és Marcus Aurelius idejében élt római jogtanár »előadási füzetek« a Göschel, Becker és Bethmann-Holweg sédái nyomán, a berlini tudós akadémia pártfogása alatt és költségén, az európai tudós világnak oda nyújtva volt. Egyik kiadás a másikat éri, a folyóiratokban és önállóan megjelenő értekezésekből csakhamar Gaius-irodalom áll elé, melyből a római jog nevezetes részeinek egészen új képe bontakozik ki.

10. A derű azonban nem sokáig tartott. Ismétlődik az elkedvetlenítő jelenség, hogy leghevesebb ellenségei a legtisztább igazságoknak szoktak támadni, és hogy a gyűlölködés szenvedelme pártokat teremt, hogy küzdelmökben az igazság még többet veszítene.

A történeti iskola sarkalatos tétele a jog népies természete felől, könnyen volt az állami tekintély rovására magyarázható azok részéről, kiknek szemében a népszokás eredete az ösztön határán túl nem ér. Sőt olyan tudós hang sem hiányzott, mely a történelmi jogtudomány köpenye alatt a demagogia legveszedelmesebb szülöttét vélte megtalálni. Míg másfelől éppen azok között, a kik különben az új iskola híveiül szegődtek, kap lábra ama nem kevésbé veszedelmes hajlandóság: a múltban nem a fejlődés természetes előzményét, hanem a minden áron megvédelmezni kellett, kipróbált jót látni, a

mitől eltérni, rajta változtatni, a nemzet kegyelete és közjava sérelme nélkül nem lehet.

Az első kifogás irányzatossága sokkal kirívóbb volt, semhogy sokáig tarthatta volna magát. Savigny mindjárt kezdetben, méltóságán alul állónak jelenté ki az ellen még csak nyilatkozni is. De annál aggasztóbb maradt a másik, különösen a midőn Haller és Stahl munkáiban a restauratio szolgálatába szegődik.

Legtöbb bajt azonban ismét a régi ellenség: a jog bölcsészeti iskola okozott; Kant, Fichte, Schelling és különösen Hegel, kétségkívül sok tekintetben értékes jogbölcséleti műveiben, nemcsak létcéljának igazolt voltát, de fölényének is visszaszerzését találván.

Ezen évtizedeken át huzódott iskolás vita bővebb méltatását is mellőzhetem; hiszen ide már belőle csak annyi tartozik, hogy az a római jog tudományára nézve csak hátráltató nyüg volt; nem is számítva, hogy kisebb-nagyobb mértékben legkiválóbb művelőink elméjét is befolyásolta, a mit a római intézmények fejtegetése közben nem egyszer lehet észre venni, főleg azon kérdések előtérbe állítása közben, a melyeket a törvénykönyv kérdésénél Savigny-nak fel kellett ugyan vetnie, de legkevésbé ő maga várta, hogy miattuk a czélt szem elől tévesztik. A mi pedig annyira bekövetkezett, hogy a tiszta történelmi római joggal egyideig szinte azt lehetne mondani, csupán Savigny foglalkozott.

És mindezek mellett ott volt még a kibonta-

kozás legnagyobb akadálya: a pozitív érvény. Érvényben levő jog tudományos művelésénél a történelmi szempont szükségképpen másodrendű jelentőségre süllyed; mert más célja nincs, mint a mai érvényesnek érthetőbbé tétele vagy erősségének bizonyítása. Felszínre kerül a tárgyalási mód kérdése is, s csakhamar kialakul a híres »System« vagyis az anyag rendszeres beosztása az általános és különös különböztetésével, a mi ismét csak a dogmatikus irányra visz. És az eredmény, a mint ezt a harminczas és negyvenes évek folyamán egymásután megjelenő kisebb nagyobb terjedelmű kézikönyvekből kivehetni, az lesz, hogy a római forrásanyag szinte észrevétlenül, lassanként a jegyzetekbe szorúl, egyéb célja nincs a szövegben foglalt tanítétel igazolásánál és pedig mindig: a mai érvény alapjáról nézve. Így születik meg a »Pandektenrecht«, a mi éppenséggel a XVIII. század *usus modernus*-ának megújrodása, azzal a különbséggel, hogy a »theoretisch-praktisches commentar« helyett külsőjére: »System des heutigen Rechts«-et irtak.

Készséggel elismerjük, hogy megalkotásában a német észjárás és kifáradhatatlan munkakedv a civiliztika elméleteiben addig soha el nem ért termékenységét mutathat fel, s fölényisége a szomszéd népek ítéletében elvitázhatatlan érvényre jut. De van-e a ki ma már ne látná, hogy közben az igazi, a történelem római joga, a német tudomány kezéből ismét kiesék, hogy azok a szükös compendiumok, a melyekbe: »Institu-

tionen des römischen Rechts» cím alatt a Justinianus előtti classzikus jog anyag legbecsesebb része beleszorul, a római jog történeti alakját inkább eltorzították semhogy céljukhoz képest körvonalaiban szemléltették volna.

11. Senki e ferde irányt hamarébb nem is vette észre, mint éppen Savigny. S nem is tudta figyelmeztető szavát visszatartani. A részleteknek alapos és kimerítő ismerete, mondja egy alkalommal,¹ minden történetírásnak úgyannyira nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy értékesé csakis az teheti. Az a jogtörténet, a mely nem az egyes részletek alapos felderítésén nyugszik, semmi egyéb félig igaz tények fölött kifejtett általános és lapos okoskodásnál, a minél az egészen durva empiria is többet ér. De a csupa aprlékosságot is, bizonynyal minden okos ember értéketlennek fogja tartani.

Ezen nyilatkozata után most már mindenki bizonyosra vette, hogy a mester, a ki 37 évi irodalmi munkásság alatt egyetlen dogmatikus értekezést sem közölt, fogja a római jog történelmével a tudományt megajándékozni. Annál nagyobb volt a meglepetés, midőn e helyett (1840) a »System des heutigen römischen Rechts« egyszerre három első kötete jelenik meg. Nagyobb és állandóbb becsű dogmatikus munka a jogról bizonynyal kevés volt és kevés lesz. Benne a hatvan éves szerző mély járású elméje és ritka jogászai tehetsége, tartalmi

¹ Zeitschrift für geschichtl. Rechtswissenschaft. III. köt. 5 és köv. old.

és formai oldalról egyaránt a bevégezethez vonásaival gyönyörködtet. De talán éppen ezen fényes tulajdonsága volt részben szülő oka is a nyomban terjedő balhiedelemnek, hogy történeti iskolája is céljához jutott, hogy a haladásnak új útja nyílott meg. Az előszó fenségesen nyugodt hangja, más irányokkal szemben méltányló ítélete és az egyesült munka sikeres voltának hangsúlyozása: mintha csak feledtetni akarná a harminczéves ellenségeskedést s új vágyak és törekvések felkeltésével hinné az ernyedésbe jutott környezet erejét visszaadhatni. De minden a mi következett, egészen egyéb volt.

A híres mű dicsérete lépten-nyomon felhangzik. De ott van a kételkedő, főleg ambiciozus kritika is, és szülöttei: az alapfogalmak összetétele körül keletkezett, a ma már meg sem számlálható újabb-nál-újabb elméletek, melyek a német észjárás hitelét a józanokosság előtt kétséssé tenni, ugyancsak alkalmasoknak bizonyultak.

12. Még a »System« megjelenése előtt egy évvel (1839.), adja ki Kierulf »Theorie des gemeinen Civilrechts« című munkájának első kötetét, melynek terjedelmes bevezetésében, úgy az elmélet, mint gyakorlat szempontjából élesen bírálja a lábra kapott dogmatikus irány ferdeségeit. Méltányolja a bölcséleti és az ezzel harczban álló történeti iskolák érdemét. De az elsőnek szemérveti, hogy cél és tartalom nélkül szűkölködő ideal után fut; míg az utóbbi az önállóan alkotó tevékenység terét bizonytalan messzeségbe tolva vissza,

a német észjárását az eredet és keletkezés keresésének kétes állapotába számúzta, elmélet és történet között ingadozó civilistikai theoriát teremtett, a mi a gyakorlati élettől éppen oly messze tévedett, mint ellenfele, a természet jog. Okozója lett pedig különösen, hogy Justinianus gyarló törvényhozási kísérletezésében t e t e l e s j o g o t keresnek, ennek értelme szerint akarják a mai élet kérdéseit megoldani, holott annak nagyrésze immár, német szempontból is, holt anyag, a mi tehát a maival eleven összefüggésben nem lehet. Elfeledteté, hogy a forrási joganyag csakis a gyakorlati alkalmazás révén jutott a német jogba, tehát csak alkalmazott minőségben lett élőjog. Attól az irodalomtól tehát, mely ilyen gondolkodás módban nőtt fel, el kell fordulni. A jelen vágya és törekvése nem lehet ugyan valamely eddig egészen ismeretlennek kigondolása; egységet, ez által egyszerűséget és világosságot kell létesíteni, a minek útja és módja se nem a természetjogi, se nem a történeti iskoláé. Nem holmi naiv, kezdetleges életbeli álmok valósításáról, hanem arról van szó, hogy a németség magának és önmaga által, azaz azon erő segítségével, a mit az államban erre hivatottnak kell venni, vállalkozzék jogi viszonyainak rendezésére. Ezt persze úgy nem fogja elérni, ha folyton a tanulmány állapotában vesztegel és a tett megérlelését máshonnan várja, a lassan ható időre és az ebből magamagától előálló haladásra számít. A helyes elmélet tárgya: az államban megha-

tározott időben elfogadott jogi elvek, azaz azon általánosan elismert egyszerű és legfelsőbb irányelvek (Normen), amelyekből a gyakorlatilag alkalmazott jognak kiindulnia kell. Ezen elsődleges, le nem vezethető, alaptételek (principien) képezik a jog részleteinek alapját, a mikből a jogviták eldöntendők. A jogi elmélet lényege, tette: a m a g y a r á z a t, vagyis az alaptételben bennfoglaltaknak kifejtése, a mi által az államban felmerülő viszonyok természetének megfelelő szabályokban a jog tudományossá válik.¹

Ezen tételekre építé azután K i e r u l f, mint könnyen kivehető, H e g e l tanításaival egyező részletes fejtegetéseit a jog fogalmáról, keletkezéséről és magyarázatáról, az alanyi jog és ennek szétváló fajairól, védelméről stb. És, hogy mennyire rokonszenvesen volt a mind izében genialis kis kötet, melynek jegyzeteiben a »források« már alig itt-ott fordulnak elő, fogadva: legjobban bizonyítja, hogy a folytatás és bevégezés elmaradását a német irodalomtörténet mai napig is fájlalva említi. De kivehető még jobban abból, hogy S a v i g n y »Előszavából« azzal szemben, a védelem hangját véljük hallani.

13. 1848-ban jelenik meg a S y s t e m 8-ik kötete. Az előszó értesít, hogy szerző munkáját úgy a mint az tervezve volt, bevégezni már nem fogja. 1851—1853-ban, a barátok rábeszélő kérésére, még is megírja még két kötetben az obligacziók általános

¹ I. F. Kierulf, Theorie des Gemeinen Civilrechts. Allgemeine Einleitung Altona. 1839. Különösen XVIII. és kv. old.

tanait. Közben, 1850-ben, megszakad híres folyóirata és helyét Gerber és Ihering szerkesztésében, a »Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts« foglalja el, melynek első cikkében (»Unsere Aufgabe«) Ihering programképen lényegileg véve Kierulf eszméit dolgozza ugyan fel, de az ő, ma már jól ismert »természethistoriai« módszere szerint, melylyel a jogi fogalmakból »jogi testeket« csinálva, hirdeté, hogy ezen az úton a német tudomány: »durch das römische Recht, über das Römische Recht hinaus« fog juthatni.¹ És mindjárt hozzá is tehetem, hogy a mi azután még következik, ránk nézve most már csak annyiban marad tanulságos, a mennyiben az elméletek elágazó sokféleségéből az igazi római jogtól mindinkább távolabb vezető irányok bontakoznak ki,² és ámbár a magánjogi kérdések tárgyalása közben, még a kereskedelmi jogot is beleértve, a források magyarázatával lépten-nyomon találkozhatni, egészben véve közönséges nézet lesz, hogy a római jogban a jogi gondolkodás és ennek helyes módszerénél immár egyebet keresni és találni nem lehet. E tekintetben azonban »örökérvényű mintákat fog nyújtani« és ezért az egyetemi oktatásban az, mint az »iskola joga« (Schulrecht) elsőrangú helyét megtartani

¹ Jahrb. I. k. 52. old.

² Ezen sokféleséget próbálta már 1856-ban kiadott dolgozatában áttekinthetőleg összefoglalni Kuntze: Der Wendepunkt der Rechtswissenschaft; ein Beitrag zur Orientirung über den gegenwärtigen Stand — und Zeitpunkt derselben« című dolgozatában.

fogja.¹ Különben, mint ez tudva van, a hetvenes évektől kezdve a német polgári törvénykönyvvel már nemcsak hazafias iratok, hanem szerkesztő nagybizottság foglalkozik.

A törvénykönyv életbelépését megelőző évben azután az összes német egyetemek küldötteiből alakult közös értekezlet kimondja azt is, hogy az egyetemi leczkerendben a pandektacollegiumok helyett az új polgári törvénykönyvről tartandó leczkék fognak felvétetni és a római jog jövőre csak mint „System der römischen Rechtsgeschichte« foglal helyet. A XIX. évszáz utolsó évétől kezdődőleg tehát é r v é n y e s r ó m a i j o g, legalább hivatalos igazolványnyal kezében, ma már az iskolában sincs. Mennyiben van tényleg: más kérdés. A mire ezen alkalommal legfeljebb azon megjegyzéssel felelhetünk, hogy századokon át szövődött multtal szakítani olyan könnyen semmiesetre sem megy, a mint ezt az értekezletek, népgyűlések enuncziációjával dolgozó kor embere képzei.²

¹ L. Bethmann-Hollweg: Ueber Gesetzgebung und Reichswissenschaft als Aufgabe unserer Zeit« (1876.). 57 és kv. old. Bekker: System des heutigen Pandektenrechts. I. k. 1 §.: » . . . dem rein Römischen Recht soll sein Wert als Schul- und Lehrrecht gewis nicht abgesprochen . . . «

² Az új német polgári törvénykönyv felől írt művek ennek tudatát nem is leplezik. Persze az ő szólásmódjukban a törvénykönyvnek nem tartalmában, hanem csak forrásában érvényesül a »római germán dualismus«. A mi azonban a mi nyelvünkön így értendő: a római magánjog intézményeinek alapeszméi éppen úgy, a mint ez már a Justinianus utáni görög császárok törvényhozási kísérleteiben történt, eredeti jelentőségükből még többet veszítettek, a közélet új irányú törekvéseit ama »forrási dualismus« a bírói ítéletek által kerékkötőként fogja még egyideig gátolni, de nem megállíthatni.

14. És vajjon nem meglepő, hogy ne mondjam éppen: a római eszmevilág rejtélyes jelensége e, hogy közben jogának azon része kezd elevenedni, a melyet nyolczszáz év óta pusztán »régiségnek« tartottak?

Már a történelmi iskola egyik-másik kitünőségének munkájából is kivehető a különös előszeretet a római alkotmányjog tárgyalása iránt.

Az indok persze iskolás ízű, t. i. hogy a római jog magánjogi intézményei a közjog alaposabb ismerete nélkül még sem egészen érthetők. És ime, éppen a hetvenes évek elején fogy ki Beckernek (1843—1846) jeles könyve a: *Handbuch der römischen Alterthümer*. Kiadó tulajdonosa az új kiadás rendezésére Mommsent kéri fel, a ki, mint később az előszóban bevallja: »könnyedén, jobban mondva könnyelműen« arra vállalkozott. És mi az eredmény? Becker Régiségei a római történet írójának kezéből terjedelmes kötetekben mint »Római Közjog« kerül ki s benne, mint ezt mindenki tudja, Mommsen csodás tehetsége, utól nem ért sokoldalú tudása éppen olyan meglepő fordulatban nyilatkozott meg, amint ezt Savigny-nál láttuk. »A római közjog« a nyugat-európai irodalomnak közös kincse, észrevétlen módon irányítója. Közjogi és politikai író eszméihez benne alapokat talál; és a mi még többet jelent, a »világhatalmat«, melynek szervezett rendjét a legkisebb elemeiben is kikutatva, e munka megismerteti, többé nemcsak mint történeti képet szemléli, de elevenedő és elevenítő hatásaiban is érzi. Az »imperium«

szó napilapokban és kisebb-nagyobb politikai iratokban, mind sűrűbben merül fel. Kétségkívül nem a klasszikus források tartalmával. De vajon másként volt-e ez a középkorban a dominium, az obligatio stb.-nél?

Világ-államok határai legkevésbé rögzíthetők; mozgásuk pedig új alakulásoknak természetes életjelenségei. Az angol, német és amerikai coloniák, egyebek-e a római világbirodalom excentricus provinciáinál, melyeknek egyetlen központos, alakító ereje az »imperium« volt? És másfelől nem a történelem kezéből kapjuk-e annak bizonyosságát is, hogy mihelyt célok, törekvések, helyzetek ismétlődnek: a receptionak nincs kecsagetőbb, könnyebben megnyugtató indoka és mentése, a kézügybe eső kész formák kínálkozásánál?

Mindezekben gondolkozva, csakugyan csak a történet végtelen, annyiszor sejtett körforgásos jelensége szülte káprázat marad-e az előbbiekhöz fűződő kérdésünk: a birodalmak heroldjai nyelvében már-már otthonos »imperium«, exotikus szó-e?

III.

A NÉGY TUDOMÁNYKAR JELENTÉSEI

az 1900—1901. tanévi

PÁLYÁZATOK EREDMÉNYÉRŐL.

A jog- és államtudományi kar jelentése.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

A jog- és államtudományi kar a f. 1900/901. tanévre 12 pályázatot hirdetett, a melyekre Kolozsvár sz. k. város pályadíj-alapítványából tűzött ki jutalmakat. Ezek közül ötre összesen tíz dolgozat érkezett, melyek fölött a kar a szakbírálókat alapján f. é. május 20-án tartott IX. rendes ülésében határozott.

Az eredményt a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

1, Az 1. és 2. sz. a. pályakérdésekre bejött három munka felől a szakbírálók véleménye a következő:

Tekintetes jog- és államtudományi Kar!

A folyó tanévre a római jog történelméből hirdetett I. számú pályatételre: »kivántatik az injuriának a római jog szerint tárgyalása, a történelmi fejlődés tekintetbe vételével«, a szabályszerű határidőn belül, két dolgozat érkezett.

Az egyik 559—1900/1. jk. szám alatt, jelígeje: „Quod non iure factum est, etc.“ Ter-

jedelme 128 nagy IV. oldal és kiállítása tekintetében, a pályázati szabályoknak megfelel. Tartalmát véve: előbb általánosságban szól az injuria fajairól, azután az ősidők és a XII táblás törvény injuriájáról. Majd, általánosságban előrebocsátva a további történelmi fejlődés vázlatát, (1—26 l.) utóbbinak behatóbb részletezésére tér át és pedig előbb a praetori edictum vonatkozó határozmányait, (27—96 l.), ezt követőleg, a császári időkben beállott változásokat ismerteti (97—119 l.). Végezetül pedig, — a tárgy földolgozásával nem éppen szerves összefüggésbe hozva — két újabbkori büntetőjogi írónak a pályakérdés egy-egy singularis pontjára vonatkozó fejtegetéseit ismerteti, (120—125 l.) A dolgozat komoly munkásságról tanuskodik, szerkezete világos, áttekinthető és, bár magának az alapfogalomnak kimerítő meghatározásáig emelkedni nem képes, eléggé értelmesnek mondható.

A másik: 561—1900/1 jk. sz. alatt, »facta arguebantur, dicta impune erant« (Tac. Ann. I. 72.) jeligével ellátott dolgozat a szabályoknak szintén megfelel, 96 sűrűen írott IV. r. oldal és három, a fejlődés egész alakulását élesen föltűntető, ritka gonddal összeállított synchroniticus táblázatot foglal magában. Ez a dolgozat folytatása és befejezése az elmúlt tanévben ugyanazon jeligével ellátott és 537—1899/900 jk. sz. alatt érkezett pályaműnek, melyről bírálatunkban volt szerencsénk kiemelni, hogy »annak hibája csak bevégzetlen voltában rejlik. Mert a mit különben tartalmaz, kiváló figyelemre méltó. Írója, tanulmányi idejéhez képest, sok-

oldalú olvasottságáról, fölismerő képességéről és helyes úton haladó ítéletéről, dolgozata folyamában, élénk bizonyítékot szolgáltat. A kérdést egészen és részleteiben folyton szem előtt tartja és ehhez képest alakítja s értelmezi maradványos emléki, valamint újabb irodalmi adatait, helyenként szembe-ötlő ügyességgel, mindig jól számba vett okokra alapított megítélésre való törekvéssel. Csak sajnálatunkat jelenthettük ki tehát, hogy pályázó csupán az I. részszel, vagyis az alapok letevésével készülhetett el és ezért úgy véltük őt munkája kíváncsoly folytatására buzdíthatni, ha a már benyújtott részre vonatkozó dicséretünk kifejezésével, a kitűzött tételt a jelen tanévre is fenntartva, a dolgozat befejezésére alkalmat adunk«.

Örömmel jelenthetjük, hogy várakozásunk teljes mértékben megvalósult. A most beterjesztett folytatás és befejezés, jóllehet hibái vannak, még fokozottabb mértékben magán hordozza azokat az előnyös tulajdonságokat, melyeket egy év előtt, a bevezető részről kiemelni szerencsések voltunk. Fölveszi a tárgyalás fonalát azon a ponton, melynél az megszakadt és a classicus jogtudomány előtti korszakok tüzetesen igazolt egybefoglalása alapján a Labeo előtti időszak injuriáját, majd a Labeo-féle injuria fogalmat elemzi, végezetül az ezt követő fejlődést tárja föl.

Mindezeknél fogva abban a véleményben vagyunk, hogy a kitűzött pályadíj az 561—1900/I. számú utóbb ismertetett pályamunkának ítélendő oda.

Mivel azonban az 559—1900/I. számú dolgo-

zatból kitetsző komoly törekvés és gondos munkás-ság szintén méltánylást érdemel, tisztelettel indítványozzuk, méltóztassék az 559—1900/1 sz. pályamű szerzőjét 180 korona szorgalmi díjban részesíteni.

A 2. sz. a. pályatételre: »Fejtse ki pályázó a római jog alapján, de tekintettel az újabb jog fejlődésre és hazai jogunk ide vágó rendelkezéseire is, az eladó szavatosságát az eladott dolog hiányaiért«, 557. sz. a. »Qui mancipia vendunt stb« jel-igével egy pályamunka érkezett be, mely külalakja szerint a pályázati feltételeknek ugyan megfelel, de tartalma szerint a feltett kérdést sem elég alapos-sággal, sem különösen a vonatkozó forrásokat rész-letesebb ismertetéssel nem tárgyalván, a pályadíjra érdemesnek nem tartható.

Méltánylást érdemel mindemellett pályázó jó igyekezete és szorgalma, a mire tekintettel a be-adott dolgozat szerzőjét 80 korona szorgalmidíjban részesíteni javasoljuk.

Kolozsvárt, 1901. május 19-én. Dr. Farkas Lajos. Dr. Kiss Mór.

A kar szakbirálók véleményét elfogadva az 559. sz. a. beadott munka szerzőjének 80 korona szorgalmi díjat szavazott meg. A jeligés levélből: Kovács Gábor I. éves joghallgató neve tűnt ki.

Az 561. sz. alattinak 200 korona pályadíjat dicsérettel ítélte oda. A jeligés levél felbontatván, szerzőjeül: Meltzl Balambér II. éves joghallgató tűnt ki.

Az 557. sz. a. dolgozat szerzőjének pedig a

szakbirálat alapján a kar 80 korona szorgalmi díjat szavazott meg. A jeligés levélből Todor Béla III. éves joghallgató neve tűnt ki.

II. A 3. sz. a. tételre beérkezett három dolgozat felől a szakbirálók véleménye a következő:

Tekintetes Kar!

A magyar magánjog köréből kitűzött eme pályakérdésre:

»Birálatosan ismertetendők a házassági váló okok és kifejtendők az elválással kapcsolatos s azt követő vagyoni jogi kérdések« a megjelölt határidőben 548, 550. és 560. jk. sz. a. három pályamunka érkezett be; a melyek tisztelettel alulírottaknak birálat végett kiadatván, van szerencsénk azokra, a beérkezést jelző iktató számok sorrendjében, véleményes jelentésünket a következőkben előterjeszteni:

I. A »Matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuum vitae consuetudinem continens« (§. 1. 9. de patria potestate I. 9.) jeligével ellátott 548. számú pályamunka 99 írott oldalra terjed. A mű rövid bevezetésében a jeligeül választott római jogi meghatározás szemelőtt tartásával, a házasság lényegét és célját igyekszik kimutatni. Azután minden történeti bevezetés nélkül mutat reá arra, hogy a házasság jogintézménye századok tartamán át állott az egyház

jurisdictiója alatt és csak a XVI-ik században veszi kezdetét az egyes népeknek ama törekvése, hogy az egyház tanainak szoros bilincsei alól az intézményt kiszabadítsák.

Hazánkra nézve a történeti előzmények teljes mellőzésével jelzi, hogy az egységes és kötelező polgári házasság intézménye az 1894. XXXI. t.-cz. alapján 1895. okt. 1-én lépett életbe.

A nélkül, hogy a polgári házasságnak lényegét és mint magánjogi intézménynek természetét, jelentőségét, fajait és az egyházi házasságtól megkülönböztető jellegzetességét kiemelné, egyenesen a pályakérdés fejtegetéséhez kezd.

A házasság fölbonthatóságát általában a házasság céljából vagy helyesebben e cél megvalósulásának concrét lehetetlenségéből vezeti le. Fejtegetése rövid, de értelmes. Részletesen I. alatt ismerteti az 1894.: XXXI. t.-cz. alapján az absolut és relativ bontó okokat, az elvi határozmányokat, hogy t. i. a felbontásnak csak végső esetben lehessen helye, mikor a házasságnak már erkölcsi alapja is elenyészett, hogy az csupán a házastelek vétkessége meg az előzetes békéltetés sikertelensége esetén történhessen, hol a betegség, testi fogyatkozás, sőt még az elmebaj is ki legyen zárva: kiemeli és bírálatos megjegyzésekkel kíséri. Ezt követőleg II. alatt a házassági elválással kapcsolatos vagyoni viszonyokat (ajándékok vissza-követelése, nőtartás, ennek terjedelme, gyermek elhelyezés és tartással) tárgyalja; III. alatt pedig az elválás nyomában járó vagyoni jogi következményeket (külön-vagyon, hozomány,

hitbér) fejtegeti. Az első rész kidolgozása a törvény alapos tanulmányozását és helyes felfogását mutatja. Birálatos megjegyzései jó ítélő tehetségre mutatnak. A két utóbbi rész vázlatos. Az irodalom és judicatura kevésbé vannak fölhasználva.

A művet 100 korona szorgalomdíjra méltónak ítéljük.

Ennél sokkal nagyobb szabású az 550. számú pályamunka, a mely szabályszerű időben »Nuptias mutuus facit affectus« (nov. XXII. C. III.) jelige alatt érkezett be.

Terjedelme 407 írott oldalra rug. Pályázó rövid, tájékoztatást nyújtó előszó és a felhasznált nagyszámú hazai és idegen forrásmunkák felsorolása után »Történeti áttekintés« czíme alatt négy fejezetben ismerteti a házasság intézményét s főképp az elválás kérdését, úgy a tiszta, mint a császárság korába eső római jog szerint. Majd a Canon-jogra tér és dogmatikus elvi álláspontok kiemelése mellett ismerteti a nem consumált házasságok felbontását s az ágy- és asztaltól való separatiókban (perpetua, usque ad tempus v. temporaria) az elválaszthatatlanság elvi merevségének megtörését. Külön fejezetet illeszt be általában a protestáns és különösen a hazai protestáns egyházak joga szempontjából a váló okok ismertetésére és ezeknek magyarázat útján hova-tovább mindinkább extendált eseteire.

A magyar házassági törvény életbe lépésének jelzése után, pályaművének tulajdonképeni tárgyát,

két fő részben, több fejezet és ezeknek alosztályokra és §§-ra tagolt rendszerében ismerteti. Részletesen: az Első rész a házassági bontó okoknak van szentelve, melynek 1. fejezetében a bontó okokat általános elvi alapon fejtegeti, a következő 2. és 3. fejezet alatt házassági törvényünk abszolút és illetve relatív okait veszi egyenkint tárgyalás alá. Végül a bontó okok kizárásának szentel egy fejezetet. A munka eme része nemcsak a törvény rendelkezéseit, hanem a dispositiók intentióit is helyesen és alaposan helyezi világításba. Tudományos értéke nem áll hátrább a történelmi áttekintés kiválóságánál. Gondolkozás, az elvi határozványok kellő kiemelése és a részleteket egészbe fogó ítélő tehetőség tűnik ki a feldolgozásból.

A második rész két fejezetben s az utóbbi I—VIII. pontjában, pályázó az elválást követő és azzal kapcsolatos vagyoni jogi kérdéseket már sokkal vázlatosabban tárgyalja. Előszavában tett kijelentése szerint az anyag behatóbb feldolgozásában az idő elégtelensége akadályozta.

Hogy ez a pályamunka arányának hátrányára van, az kétségtelen, de a pályázó komoly törekvését és érdemét nem ellensúlyozza. Forrás tanulmánya pedig oly gazdag és oly kiváló szorgalomra mutat, hogy ezeknek alapján, művét a kitűzött pályadíjra érdemesnek találtuk.

Az 560. számú harmadik pályamunka, a mely 190 oldalra terjed, a következő jelige alatt érkezett be: »Labor omnia vincit«

Pályázó a használt tekintélyes számú hazai és külföldi forrás-munkák felsorolása és a tartalomjegyzék előrebecsátása után, a pályakérdést 1—20. §. alá tagoltan tárgyalja. Mondandóit mintegy tételek alakjában állítja a szöveg cikkelyeibe és azokat folyó számokkal jelzett, hol rövid, hol terjedelmes jegyzetekkel kíséri.

E módszer választása, kivált kézírathan levő munkánál, az olvasóra nézve bár nagyon fárasztó és figyelem feszítő, de az íróra nézve lehetővé teszi, hogy a kérdésnek egyenesen az érdekébe vágjon. Így van az a pályázónál is. Az első szakaszában pl. jelzi, hogy a polgári házasság (az 1894. XXXI. t.-cz.) Magyarországon 1895. okt. 1-én lépett életbe, mely ált. kötelező, de fel is bontható a törvényben kifejezett okokból, mely mellett separatio is lehetséges. A vonatkozó jegyzetekben megtalálható a polgári házasság jellege, ennek fajai, életlépésének tört. előzményei és viszontagságai. Megkötése módja, az egyházi házasságtól való elvi eltérése, területi érvénye stb., a melyek ekképen a szövegnek testet adnak; felvilágosító, magyarázó, utaló és kiegészítő anyagot szolgáltatnak.

A házassági bontó okokat ugyane módszerben és a törvényből átvett sorban ismerteti és pedig *A* alatt a »feltétlenül érvényesíthető« és *B* alatt a »feltételesen érvényesíthető« való okokat. Ezt követőleg a pályakérdés második felére nézve az elválással kapcsolatos s azt követő vagyoni jogi kérdéseket (külön vagyon az elválás előtt és után; a hozomány, közszerzemény; a hitbér,

hitestársi öröklés elosztása, az özv. jog feltételes érvényben maradása, nő és gyermek tartás) tárgyalja sok ügyességgel és alapos tanulmánynyal, mely tanulmányánál előnyösen használta föl az irodalom újabb időre eső jeles termékeit.

Összehasonlítva a három pályamunkát ez az 548. számúnál alaposabb és kimerítőbb, de módszere nehezkesebb. A másodiknál (550. sz.) arányosabb, de tudományos értékben alattabb maradó. Az elsővel szemben, pályadíjra számíthatna, vagyis a szorgalomdíjnál többre, de a másodikkal viszonyítva ezt 100 kor. szorgalom díjra ajánlhatjuk, de dicsérettel kapcsolatban.

Dr. Kolosvári Sándor, Dr. Haller Károly.

A kar a bírálók véleményét elfogadva, az 548. sz. a. dolgozat szerzőjének 100 korona szorgalmi díjat ítelt meg. A jeligés levélből szerzőjéül: Todor Béla III. éves joghall. neve tünt ki.

Az 550. sz. alatt beadott munkát a 150 koronás pályadíjra érdemesnek ítélte. A jeligés levélből Kiss Géza II. éves joghallgató neve tünt ki.

Az 560. sz. a. munkának pedig 100 korona szorgalmi díjat dicsérettel adott. A jeligés levélből Boilla Romulus II. éves jogh. neve tünt ki.

Az ugyanezen tételre beérkezett 599. sz. a. »divini et humani juris communicatio« jeligével beadott munka, mivel az csak 1901. ápr. 30-án, tehát elkésve adatott be, a pályázati szabályok értelmében figyelembe vehető nem volt. A dolgozat jeligés levélével együtt levéltárra tétetett.

III. A 8. sz. a. pályatételre beérkezett munka felől szakbírálok véleménye a következő:

A 8-ik számú tételre: Fejtsék ki a főtárgyalás, tekintettel az új bünvádi eljárási törvényünkre és az ide vágó intézkedésekre.

„Le president est investi d'un pouvoir discretionnaire“ jelige alatt egy pályamunka érkezett be, mely 202 írott lapra terjed — és a bevezetésen felül három fejezetre oszlik.

A bevezetésben 13 lapon át kifejti szerző a főtárgyalásnak azt a kimagasló jelentőségét, a melyet annak a mi törvényünk a büntető per folyamatában tulajdonít.

A főtárgyalásnak ez az általános jellemzése jól, alaposan van előadva.

Azután szerző összehasonlítás céljából előterjeszti az angol főtárgyalásnak sajátosságait. Mittermaier die Wirksamkeit der Schwurgerichte című munkájának irányát követve, igen helyesen és értelmesen kifejti egy angol főtárgyalásnak fény és árnyoldalait.

Nem lép fel eredeti érvekkel, de másolónak sem mondható, ügyes csoportosítással tiszta képét adja az angol főtárgyalásnak.

Épen úgy jár el a harmadik részben, a mely a francia főtárgyalásnak ismertetését foglalja magában. Itt az *code d'instruction criminelle* és *Helie droit de l'instruction criminelle* kitűnő munkája nyomán tárgyalja a francia főtárgyalási rendszernek kiemelkedő sajátosságait úgy, hogy eme fejtegetésből kitűnik, miszerint szerző ezt a perszakot alaposan tanulmányozta és jól átértette.

Az angol rendszer kifejtésénél egy tévedéssel is találkozunk, a mennyiben a béke bíró előtti eljárást azonosítja a vádjury előtti vád alá helyezési eljárással. E természetű dolgozatoknál azonban ily tévedést a fiatal szerzőnek nagyon felróni nem lehet.

Az utolsó rész a mi főtárgyalási rendszerünket tárgyalja, a 133-ki oldaltól a munka végéig.

Itt először azokat a szempontokat emeli ki, melyek a mi főtárgyalásunkat a mintául elfogadott francia főtárgyalástól megkülönböztetik, és csak azután tárgyalja azokat a vád- és a nyomozó rendszerből átvett elvi követelményeket, amelyek a mi főtárgyalásunknak úgy a francia, mint az angol rendszertől elütő sajátos jelleget kölcsönöznek, holott megfordítva helyesebb lett volna.

Az ide vágó irodalmat felhasználva ebben a részben is alapos ismereteket árul el.

Mindezek után a munkát olyannak tartom, mely megérdemli a jutalmat és kérem a Tek. Kart, hogy e véleményem elfogadásával a fenti jelige alatt beadott ezt a munkát megjutalmazni méltóztassék.

Kolozsvár, 1901. május 19. Dr. Lukács Adolf. Dr. Werner Rezső.

A kar szakbírálok véleményét elfogadva, a munkát 200 koronás pályadíjra érdemesnek ítélte. Szerzője Todor Béla III. éves joghallgató.

IV. A 10. sz. a. tételre beadott dolgozat felől szakbírálok véleménye a következő:

Tekintetes Kar!

A jog- és államtudományi kar nemzetgazdaságtani 10. sz. pályatételére egy pályamű érkezett, melynek címe a kitűzött tétel szavaihoz alkalmazkodva a következő:

»A collectiv földtulajdon világtörténeti alapjainak ismertetése, azok bírálata és összehasonlítása az egyéni földtulajdonnal a gazdasági haladás és civilizáció fejlődése szempontjából«.

Jeligéje: »Tempora mutant«.

A pályamű szerzője: »korunk problémái« és »korunk eszméinek állásfoglalása az egyéni tulajdonnal szemben« cím alatt előre bocsájtott bevezető fejezetekben kétségtelen jelét nyújtja annak, hogy tisztában van a kitűzött pályakérdés lényegével és helyes jogi- és gazdasági szakértelemmel tudja megítélni a collectiv földtulajdon különböző formáit és azok eltéréseit az egyéni földtulajdon intézményétől. Jól jellemzi és helyesen fogja föl szerző azt a lényeges különbséget, mely az individualizmus és socializmus elve között létezik és mely az összes állami és társadalmi intézmények fejlődésére döntő befolyással van. A pályamű szerzője tehát a collectiv földtulajdon világtörténeti alakjainak ismertetésénél egészen helyes szempontokból indul ki.

A földközösségnek különböző alakokban jelentkező intézményeit három főcsoportba osztva ismer-teti. Az első csoportban a földközösség legtagabb körű alakjait tárgyalja, melyekben a collectiv föld-

tulajdon a közös mezőgazdasági termeléssel együttesen jelentkeznek. Ezen részben tárgyalja szerző a házközösség intézményének különböző alakjait, a mint azokkal főleg a szlávoknál és némely egészen primitív állapotban élő népeknél (az eszkimóknál és több vad indián törzseknél Amerikában), részben még ma is találkozunk.

A második csoportban a földközösség szűkebb körű alakzatait ismerteti, melyeknél a termőföld még mindig közös tulajdon tárgya, de annak művelése és évi termése már az egyéni jog tárgyát képezi. Ez van még ma is legjobban elterjedve és részint a faluközösség, részint a törzsbirtok intézményében mutatkozik. Ennek nevezetesebb alakjait, mint az orosz, a germán mark-ot, a helvetiai allmendet és rokon intézményeit részletesen ismerteti, sőt némely helyen a nagyon jelentéktelen és egészen elszigetelten mutatkozó alakzatokkal is fölösleges és szükségtelen részletezéssel foglalkozik, a mi által az általános szempontok jelentősége nagyon is háttérbe szorul.

A III. csoportban különösen a keleti népek és Amerika őslakóinak azon intézményeit ismerteti, a melyekben a collectiv földtulajdon az uralkodó patri-monialis hatalmából veszi eredetét és arra vezethető vissza.

Szerző a különböző intézmények ismertetésével kapcsolatban nagyon helyesen fejtegeti azon kérdést, vajjon azok akadályozták-e és mennyiben a földművelés fejlődését? Az egyes intézményeknél ki is mutatja, mennyiben tették azok lehetségessé az

okszerűbb gazdálkodás meghonosítását és mennyiben akadályozták azt. Ez a részleges bírálat kétségtelen bizonyítékát képezi annak, hogy szerző helyesen fogta fel a kitűzött pályakérdést és annak egyik részét, a collectiv földtulajdon világtörténeti alakjainak ismertetését nagy szorgalommal és beható részletezéssel dolgozta fel, de a kérdés azon részét, mely szerint beható és részletes tanulmányainak eredményét nagy és általános szempontcbból összefoglalta és a gazdasági haladás szempontjából bírálta volna, teljesen mellőzte és így azon kérdésre, vajjon van-e és mennyiben jogosultsága a collectiv földtulajdon bármely formájának, vajjon az az emberi haladás általános és a gazdasági haladás különös törvényeivel összeegyeztethető-e, vajjon azon socialisztikus tendenciák, melyek kedvéért korunkban éppen ezt a kérdést oly előszeretettel tárgyalják, hozhatók-e egyáltalán bármiféle kapcsolatba a collectiv földtulajdon történeti alakzataival? — ezekről szerző teljesen hallgat, úgy, hogy a pályakérdést csak részben tekinthetjük megoldottnak, de ezen részre nézve a pályamű annyi gondnal, szorgalommal és helyes ítéllettel van kidolgozva, hogy szerző részére, s z o r g a l o m d í j czímén, a kitűzött pályadíj egész összegének kiadását hozzuk javaslatba.

Kolozsvár, 1901. május hó 20-án. Dr. Pisztóry Mór, dr. Vályi Gábor.

A szakbírálok véleményét a kar elfogadva, szorgalmi díj czímen a 200 korona díjat kiadni határozta. A jelíges levélből: Nagy József I. éves joghallgató neve tünt ki.

V. A 11. sz. tételre beadott munka felől a szakbírálok véleménye következő:

Tekintetes Kar!

A statisztikából kitűzött 11 számú pályakérdésre: „Mutattassék ki, statisztikai adatok felhasználása mellett, hogy az 1867. évi 16. t. cz. egyes intézkedésein az újabb gazdasági kiegyezések alkalmával történt változtatások mennyiben javították Magyarország helyzetét, s hogy vajjon a közös vámterület fennállása következtében háramlik-e Magyarországra még jelenleg is oly károsodás, melyet megfelelő haszon sem ellensúlyoz? Jutalma 140 korona.“ egy pályamű érkezett be, e jelige alatt: „La statistique est le budget des choses. (Napoleon.)“ E pályamű 100 lapra terjed, s tanuszkodik arról, hogy a szerző elég komolyan foglalkozott a kérdéssel s több erre vonatkozó művet figyelmesen átolvasott; a kérdés lényegét is helyesen fogta fel, s tisztában van azzal, hogy Ausztriával kötött kereskedelmi szerződéseink a haszon mellett kárt is hoztak hazánkra és pedig nemcsak pénzügyi, hanem közgazdasági tekintetben is.

Hibája a dolgozatnak, hogy ez a kétféle károsodás nincs kellőleg elkülönítve, s hogy egyik sincs elég behatólag kifejtve.

A pénzügyi károsodásra nézve hiányzik az egyes szerződések vonatkozó pontjainak kellő összehasonlítása, s teljesen mellőzve van azon jelentékeny károsodás felemlítése, a mely hazánkat 1878. előtt a fogyasztási adók visszatérítésénél

érte, valamint nincs eléggé részletezve károsodásunk az egyes fogyasztási adókból eredő bevételi összegekre nézve, s az ezen károsodás megszüntetésére vonatkozó legújabb intézkedés is csak futólag van felemlítve.

A közös vámterület közgazdasági jelentőségére nézve, a melyet a szerző terjedelmesebben tárgyal, van néhány helyes megjegyzése, de itt sem emeli ki eléggé azon változások hatását, a melyek a vámtarifának ipari és földmívelési egyes fontosabb tételeire nézve történtek. Pedig ez szükségesebb lett volna, mint az egyes kereskedelmi cikkek behozatalának és kivitelének száraz számbeli feltüntetése, amire nézve az is hibának mondható, hogy többnyire mindenütt csak egyetlen-egy év adatai vannak említve.

Az az átnézet pedig, a melyet a szerző a dolgozat elején a jelentékenyebb államok vámrendszerére nézve ad, ily alakban nem is tartozik a kérdés keretébe, s különben is nagyon hézagos és feltűnő tévedésektől sem mentes.

Általában az egész dolgozattól az látszik, hogy a szerzőnek van ugyan szorgalma, de nincs még elég gyakorlata a feldolgozandó anyag elrendezésében, a tárgyalás logikai sorrendjének megállapításában, s nem elég ügyes a fogalmazásban sem.

A jelzett hiányok és hibák miatt az egész 140 korona pályadíjat nem véljük ugyan odaitélni, de arra érdemesnek tartjuk a szerzőt, hogy némi, legfeljebb 60 korona, szorgalmi jutalomban részesíttessék; tekintettel különösen arra

is, hogy a statisztikából ritkán érkeznek be pályaművek s így kívánatos, hogy a szerző, ki e tárgy iránt érdeklődést árul el, további eredményesebb munkálkodásra buzdíttassék.

Kolozsvár, 1901. május 18. Dr. Vályi Gábor, Dr. Pisztorý Mór.

A kar bírálók véleményét elfogadva, e munka szerzőjének 60 korona szorgalmi díjat ítelt meg. A jeligés levélből Szöllőssy Gábor III. éves jogh. neve tűnt ki.

Kolozsvárt, 1901. május 29-én. Dr. Farkas Lajos, e. i. dékán.

Az orvostudományi kar jelentése.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Az 1901. tanévre a kolozsvári egyetem orvosi kara 14 pályakérdést tűzött ki Kolozsvár szab. kir. város alapítványából.

A szabályszerű ha'áridőn belül öt pályamunka nyújtatott be, még pedig a belgyógyászatból, bőr- és bujakórtanból, kórboncztanból, általános kórtanból, közegészségtanból egy-egy pályamunka.

A beérkezett dolgozatok szaktanároknak adattak ki bírálatos jelentéstétel céljából; a jelentések a karnak 1901. évi április 26-án tartott VIII-ik rendes ülésében tárgyalattak.

Karunk a bírálatos jelentéseket egész terjedelmükben, valamint az ezek alapján egyhangúlag hozott határozatokat a következőkben terjeszti tisztelettel a Tekintetes Tanács elébe:

Tekintetes Orvostanári Kar!

452—1900/1. orvk. sz. alatt a belgyógyászatból »typhusbacillusok megjelenési viszonyairól és klinikai jelentőségéről typhusban szenvedők vizeletében« pályaműre kitűzött című kérdésre »Nulla dies

sine linea» jelige alatt érkezett be egy pályamunka, mely jelentéstétel végett alólírottaknak adatván ki, jelentésünket következőkben van szerencsénk előterjeszteni:

A munka nem a legkönnyebben olvasható írással 98 oldalt foglal el. Ebből 17 oldalon át a dolog történelmi részével foglalkozik. Azt nem lehetne hibául felróvni, hogy ez nem teljes, nem minden idevonatkozó adatot ölel fel; hiszen ilyesmi nem is célja a dolgozatnak. Inkább kifogásolni való, hogy az adatokat csak szárazon sorolja el. A hivatolt szerzőknek, a bacillus pathológiai jelentőségére vonatkozó nézeteit sokkal később tárgyalja, mi által az egésznek áttekinthetősége csak veszt.

A 17-ik oldalon kezdi leírni a vizsgálatnál követett módot, mi 6 oldalt vesz igénybe, felemlítvén, hogy differentialis diagnosisul a gelatinát, a ferde agart, a Smith-féle 2% szőlőcukrosagart, Kitasató-féle indolreactiót, Gaffky-burgonyát és végül a Vidal-féle reactiót használta, röviden okadatolván, hogy miért nem vette figyelembe a más szerzők által ajánlott módokat.

A dolgozat 23 oldalától a 83-ig az észlelő által megfigyelt esetek, szám szerint 20, melyek közül 18 bizonyult typhusnak — vannak leírva.

Ez a leírás kevésbé practicusan van arra nézve megejtve, hogy az olvasó tájékozódjék az eredményre és a pályakérdés ama pontjaira nézve, hogy a bacillusoknak mik hát a megjelenési viszonyai és mi a klinikai jelentősége; de még arra nézve sincs practicusan megejtve a dolgozat eme

főrészének leírása, hogy az olvasóval legalább sejtetné azt, hogy mily sokat kellett az észlelőnek dolgoznia, hogy az általa eredményként feltüntetteket több v. kevesebb joggal állíthassa oda. De még ez eredmények is nélkülözik a könnyű áttekintést.

Az egész azt a benyomást kelti, mintha pályázónak az adatok szorgalmas munka révén történt beszerzése után, nem maradt volna ideje az egésznek nyugodt feldolgozására, miért is tekintettel egyrészt épen a kifejtett szorgalomra, másrészt pedig arra, hogy a kitűzött kérdés még sincs kellően megoldva, van szerencsénk ajánlani, hogy határozza el Tts. Kar, miszerint a »nulla dies sine linea« címmel érkezett munkát 100 koronányi szorgalomdíjjal jutalmazza.

Kolozsvárt, 1901. április 25. A Tts. Karnak alázatos szolgálói: Dr. Purjesz Zsigmond. Dr. Lőte József, társbíró.

E bírálati jelentést a kar egyhangúlag elfogadván, a »Nulla dies sine linea« jeligéjű pályamunkának 100 korona szorgalomdíjat ítél meg. A jeligés levélke felbontatván, kitűnt, hogy a nyertes munka szerzője Hoffmann László 3. éves orvostanhallgató, kinek 100 korona szorgalomdíj kiadatni határoztatik.

Tekintetes Orvostani Tanártestület!

A bőr- és bújakórtanból kitűzött következő című pályakérdésre: »A venereás bántalmak prophylaxisa; azon óvintézkedések, a melyek alkalmasak lennének azok nagymérvű elterjedését legalább némileg szű-

kebb mederbe szorítani, különös tekintettel a kolozsvári viszonyokra» egy pályamunka érkezett »vincere volo« jeligével.

Ha nem is támaszthatunk pályamunkáink elbírálásánál akkora igényeket, hogy a pályadíjakat csakis abszolút becsű munkának ítéljük oda, ha sokszor nagyjából csak a szorgalom és igyekezet az, a mely a pályamunkát a jutalomra érdemessé teszi még akkor is, ha a pályázó a pályakérdés feldolgozásánál nevezetesebb eredményeket egyáltalában nem is ért el: úgy — sajnos — azt kell mondanunk, hogy jelen munkálatnál még ezen utóbbi eset sem forog fenn. Hisz azért tűzik ki a szaktanárok az egyes pályakérdéseket, hogy a pályázó, ha hozzájuk fordul, tanácsot és támogatást nyerjen még akkor is, ha — mint ez a jelen esetben is fennforog — nem laboratoriumi, buvárlati irányú munka, hanem egy fontos orvos-társadalmi kérdés megvilágítása az, a mit a pályakérdés célul kitűzött. És ha a pályázó, mielőtt a kérdés kidolgozásához hozzáfogott, annyi fáradságot vett volna magának, hogy az illető szaktanárnak bejelentette volna ebbeli szándékát, úgy bizonynyal megkapta volna azon útbaigazításokat, a melyekre a kezdőnek, különösen ilyen sokoldalú és nagy olvasottságot igénylő téma kidolgozásánál okvetlenül szüksége van.

Pályázó nemcsak ezt nem tette, de még annyi fáradságot sem vett magának, hogy az irodalom ha csak egy kis részének szorgalmas és bizonynyal sok időt igénylő áttanúlmányozása által megszerezte volna magának azon előismereteket és azon tisztult

eszmekört, a melyek okvetlen szükségesek ahhoz, hogy ilyen dologhoz öntudatosan hozzá lehessen szólni; innen van az, hogy a 47 ritkán írott oldalra terjedő munka egészen a rendszertelenség és kapkodás bélyegét viseli magán.

Források gyanánt szolgáltak, mint szerző megemlíti:

1. Marschalkó tnr. előadásai; 2. Marschalkó tnrnak a venereás bántalmak prophylaxisáról írt s 1899 év végén az Orvosszövetség ülésén beterjesztett tanulmánya; 3. és 4. Kolozsvár és Budapest városok szabályrendeletei a prostitutió ügyről; 5. Pallas nagy lexikona; 6. magán értesülések és 7. tapasztalat.

A mi a két első pont alatti forrást illeti, szerző merített ugyan azokból, de nem öntudatosan, különben munkája legalább is rendszeresebb és egyöntetűbb kellene hogy legyen, de egy ily nagy kérdés feldolgozására a jelzett források különben sem képezhetnek elegendő anyagot; a Pallas nagy lexikona természetesen szintén nem lehet alkalmas arra, hogy valaki innen merítse tudását a venereás bántalmak prophylaxisát illetőleg; a magán értesülések és tapasztalat pedig csak akkor érnek valamit, ha azok igen sok oldaluk és hosszú időre terjedők, a miről egy kezdőnél természetesen szó sem lehet.

Mindezek alapján sajnálattal vagyunk kénytelenek kijelenteni, hogy a »vincere volo« jeligéjű pályamunkát a pályadíj kiadására érdemesnek nem tartjuk.

A tekintetes Karnak Kolozsvárt, 1901. április

26-án, alázatos szolgálói: Dr. Marschalkó Tamás, mint szakbíráló. Dr. Kenyeres Balázs.

Mindezek alapján a »Vincere volo« jeligéjű pályamunka figyelembe nem vétetett. A jelígés levél felbontatlanul megsemmisített.

Tekintetes Tanártestület!

A kórboncztanból a folyó tanévben a következő pályakérdés volt kitűzve: »A véredény endothel változásai a véredények lekötése után és érrög képződésnél«. A határidőig egy pályamunka érkezett be, melynek jeligéje: »Labor et scientia corroborant animum humanum hominesque ad felicitatem adipiscendam adiuvant«.

A dolgozat 83 írott negyedrért oldalra terjed s 41 drb. górcsói készítmény, 11 színes rajz és két mikrophotogramm van hozzá mellékelve; tartalmát van szerencsénk a következőkben ismertetni:

Az első fejezetben 25 oldalon a szerző elmondja, hogy az érrög szervülésére vonatkozólag miféle nézetek uralkodtak régebben s milyen újabb vizsgálatok derítették ki ezen folyamatnál az endothel sejtek nagyságát a fehér vérsejtekkel szemben; különösen Baumgartennek kísérleteit és Thomának maranticus érrögökön eszközölt szövettani vizsgálatait behatóbban méltatja.

Látszik tehát, hogy a kérdés irodalmát a pályázó tanulmányozta, azonban sem itt, sem később nem találjuk nyomát annak, hogy az endothel sejtekkel általánosságban, így pl. fejlődéstani, ép szövettani szempontból foglalkozott, vagy azok egyéb

kóros elváltozásaira is tekintettel lett volna, úgy hogy elég áttekintést a kérdés összes vonatkozásaira nézve a dolgozat nem nyújt.

Saját vizsgálatait két részben adja; az elsőben a maranticus érrög 9 esetét írja le, a melyek közül csak egyben hiányoztak a szervülés jelei. Ez a szervülés, a szerző vizsgálatai szerint, úgy történik, hogy az endothel megduzzadván, az edény felületéről felemelkedik, az érrögbe behatol s itt a felszaporodott szomszédos sejtek nyulványaiak által egymással tág hézagú reczézetet alkotnak. Ugyancsak az endothel sejtek a zsugorodó érrög apró hasadékaiba is benyomulnak s azokat kibélelvén, az érrög edényződését is eszközlik. Ezen endothelből származó kötőszöveti hálózat később sejtekben szegényebb, rostos sejtközti állományban dúsabb lesz, ruganyos rostokat azonban csak igen előhaladt szervülésnél tartalmaz.

Az esetek leírásánál szerző jobban kiemelhette volna az endothel sejtek és a fehér vérsejtek közti alaki különbségeket, az endothel sejtek állítólagos vándorlási képességét sem bizonyítja eléggé. Arra pedig, hogy a véredényfal saját edénykéinek szerepét az érrög szervülésénél eldönthesse, nem rendelkezett elég számú s elég alkalmas esettel. Téves azon állítása, hogy az érrögben lévő pigment szervülésnek volna a jele, mert a pigment jelenlétéből legfeljebb az érrög régiségére lehet következtetni.

Vizsgálatai második részében 5 kísérletet ír le, a melyekben a fejütőerét kétszeresen alá kötötte s különböző idő múlva górcsőileg megvizsgálta. Ezen

esetekben az endothel-sejtek burjánzását, majd réteges felhalmozódását találta jellegzetes mitosisokkal a sejt magvakban; régibb esetekben az endothel-sejtek itt is benyomulnak az érrögbe s abban hálózatot képeznek.

A kísérletek száma mindenesetre csekély arra, hogy azokból összefüggő képet lehessen alkotni, de annyi kitetszik belőlük, hogy az endothel-sejtek a véredények lekötése után lényegben hasonlóan viselkednek, mint a marantikus érrög szervülésénél.

Szerző saját vizsgálatai alapján nem hiszi, hogy kívülről a véredény falán áthatoló sarjadzás is hozzájárulhatna az alákötött véredények obliteratiojához, de itt nem veszi tekintetbe, hogy saját kísérleteinél az alákötő fonalat nem szorította meg túlságosan, erős leszorításnál ellenben megtörténhetik, hogy az edény körüli sarjadzás behatol a véredény üregébe.

A munka befejező részét a vizsgálati eredmények összefoglalása képezi, a mely rövidsége daczára sem ment az ismétlésektől.

Ezen ismertetésből kitűnik, hogy a dolgozat legnagyobb részét a szerző saját vizsgálatai teszik, esetei nem épen nagy számúak, de gondos s elég tárgyias leírásokat ad róluk. Kevésbé sikerültek a leírásokhoz fűzött következtetések, melyek nem mindig eléggé körültekintők és megokoltak; előadása világos, érthető, de meglehetősen egyhangú.

A dolgozathoz mellékelt górcsói metszetek és ábrák dicsérendő szorgalmat s elismerésre méltó ügyességet árulnak el, különösen a színes rajzok nem csak csínosságuk, hanem hűségük által is kitűnnek.

Miután az elmondottak szerint a pályamű a kitűzött kérdéssel foglalkozik s arra nézve saját vizsgálatok alapján helyes álláspontot foglal el, van szerencsénk a Tek. Karnak tisztelettel javasolni, méltóztassék a »Labor et scientia corroborant animum humanum hominesque ad felicitatem adipiscendam adjuvant« jeligéjű dolgozatnak a kitűzött 100 korona jutalmat odaitélni.

A Tekintetes Tanártestületnek Kolozsvár, 1901. ápril 26. alázatos szolgálai: Dr. Buda y Kálmán, Dr. Purjesz Zsigmond.

E birálati jelentést a Kar egyhangúlag elfogadván, a »Labor et scientia corroborant animum humanum hominesque ad felicitatem adipiscendam adjuvant« jeligéjű pályamunkának a 100 korona jutalomdíjat odaitéli. A jeligés levélke felbontatván, kitűnt, hogy a nyertes munka szerzője Blumenfeld Sándor 3. éves orvostanhallgató, kinek a 100 koronás pályadíj kiadatni határoztatik.

Tekintetes Orvoskari Tanártestület!

Az általános és kísérletes kórtanból a folyó 1900/1. tanévre a megelőző tanévnek folytatásául a következő pályakérdés volt kitűzve:

»Tanulmányoztassék kísérletes vizsgálatok segítségével, hogy a kolozsvári vízvezeték vizében leggyakrabban előforduló mikróbáknak van-e betegség-
okozó hatásuk«.

Jutalma, Kolozsvár sz. kir. város alapítványából 100 korona.

Erre a pályakérdésre a kitűzött határideig 452—1900/1. orv. sz. a. »Idem« jeligével egy pályamunka érkezett, a mely véleményes jelentéssel végett alólróttaknak adatván ki, bíráló ismeretetésünket és javaslatunkat a következőkben bátorodunk a Tekintetes Orvoskari Tanártestület elébe terjeszteni.

A dolgozat a bevezetéssel és a felhasznált irodalmi források jegyzékével együtt 92 negyed-rétű lapra terjed. Ebben benne foglaltatik a szöveg közé iktatott 4 tömött számtáblázat, továbbá 45 kisebb graphicus rajz. Foglaltatik ezenkívül a kötetben 15 tábla rajz, 45 színes ábrával, a melyekhez táblánként külön lapon a megfelelő ábramagyarázat csatlakozik.

Két lapnyi rövid bevezetés után az 5. lapon mindjárt a saját vizsgálatai ösmertetésére tér át a szerző. Elmondja: hogyan fogta ki az egyes mikróbfajtákat a vízből, hogyan, miféle eszközök és tenyésztő talajok segítségével, minő viszonyok között tanulmányozta morphologiai és biologiai viszonyaikat, mielőtt fertőzést állaton kísérlett volna meg velük. Az intézetben folyamatban levő vízvizsgálat céljából készített szélesztésekből válogatta ki rendre azt a 15 fajta mikroorganizmust, melyeket dolgozatában ismertet. Tenyészviszonyaikat részint 10%-os peptonos kocsonyán tanulmányozta szélesztésben Koch-féle eljárás szerint és Petri féle csészében, továbbá kémlelőcsőben megfagyott kocsonyába elszurkálva.

Egyéb tenyésztő anyagok voltak: peptonos húslé, agar-agar a szokott módon elkészítve, továbbá

burgonya, francia módszer szerint. A tenyésztés szobai hőmérsékletnél történt, mivel így fejlődtek legjobban a vizsgált mikróbafajták. Az így előállott tenyészetekről és mikroskopi készítményekről rajzokat vett le a szerző, a mikor a tenyészetek jellemző tulajdonságai legteljesebben voltak kifejlődve, elkészítvén egyszersmind lehető szabatos természetrajzi leírásukat. Mikroskopi vizsgálat céljából a mikrobákat Zihl-féle carbolos fuchsinnal, illetőleg Gram módja szerint festette.

A 13. lapon áttér az állatokon tett kísérletei tárgyalására. Kísérleti állatokul házi nyulakat használt, a melyeknek részint a gyomrába, részint a bőr alatti szövetébe, részint pedig egyenesen a vérökbe juttatta az egyes mikrobák 48 órás tenyészetét húslevesben. Az állatfertőzéssel egyidejűleg számláló szélesítést is készített szerző, hogy legalább megközelítőleg meg lehessen itélni az állatba bejuttatott mikrobák számát.

Megjegyzendő, hogy kísérlet előtt és után 3—3 napig napjában kétszer mérte szerző az állatok hőmérsékletét, a testsúly ingadozásait pedig még a későbbi megfigyelés folyamán is. A megvizsgált 15 fajta mikrobából beföcskendezettett a nyulak bőre alá legalább 9 milliótól 7635,700,000 való, egyenesen a vérbe 16,390—320,061,000, végül a gyomorba 1,376,000—122,688,000.

Ez a roppant számú mikróba azonban nemcsak, hogy halált nem okozott, de sőt még kimutatható zavart sem idézett elő az állatok életfolyamatában. Kisebb-nagyobb fokú súlycsökkenés ugyan állan-

dóan mutatkozott (150 gr.-ig) a szorosan vett kísérleti idő alatt, ezt azonban szerző az elkerülhetetlen háborgatásnak tulajdonítja. Egy néhány nap múlva helyreállott e tekintetben a súlygyen, sőt növekedett a testsúly. A vérbe föcskendés után kisebb-nagyobb fokú mulékony hőemelkedés is mutatkozott, de ezt szerző az egyidejűleg bejutott pepton pyrogen hatásának tudja be.

E szerint a jelzett kísérletekből — a tavalyi vizsgálatok eredményét is számba véve — arra a végső következtetésre jut a szerző, »h o g y a k o l o z s v á r i v í z v e z e t é k v i z é b e n p a t h o g é n h a t á s t e l ő i d é z ő m i k r ó b á k e d d i g e l é n i n c s e n e k«.

A dolgozat második főrészébe rövid általános tájékoztatás után a 33. lapon megkezdí szerző a megvizsgált mikróba fajták rendszeres természetrajzi leírását. A 15 fajta mikroorganizmus közül 13-at meghatározott és megnevezett, kettőt azonban nem talált leírva a rendelkezésére állott rendszertani művekben, ezeket I. II. jelzéssel látta el. A szöveg ezen részéhez vannak csatolva az illető mikróbával beoltott állatok hőmérséklete járását feltüntető graphicus rajzok.

*

Ebből a vázlatos ismertetésből is kitetszik, hogy szerző dicséretre méltó szorgalommal és kitartással derekas munkát végzett. Különösen sikerült a rendszertani rész, a melyben az egyes fajok természet-

rajzi leírása olyan szabatos, annyira elemző és jellemzetes, hogy szinte látja az ember a mikroba-telepeket. A kísérletek helyesen vannak végrehajtva és úgy rendezve, hogy a szervezetbe juttatott mikróbák számáról legalább megközelítő fogalmat nyújtsanak.

Becsés kiegészítő részei a dolgozatnak a szép színes rajzok, a melyek szerző művészi érzékét és képességét dicsérik. Szóval, a pályamunka egy kezdő búvárnak becsületére váló kerek dolgozat, a mely a kitűzött kérdésnek ezt a részét monographicus módon tárgyalja, a melynek kétségtelen tudományos becse van és így érdemes, hogy némi stilaris változtatással nyomtatásban is megjeljenék.

Tisztelettel javasoljuk ezek alapján a Tekintetes Orvostani Tanártestületnek, hogy méltóztassék az »Idem« jeligéjű pályamű szerzőjének a kitűzött 100 korona pályadíjat odaitélni, s ha a rendelkezésre álló összegből telik, még 100 koronával megtoldani.

A Tek. Orvosi Tanártestületnek Kolozsvárt, 1901. ápr. 25. alázatos szolgálai: Lőte József szakbíráló, Rigler Gusztáv.

E bírálati jelentést a kar egyhangúlag elfogadván az »Idem« jeligéjű pályamunkának a 100 koronás pályadíjat 100 korona felüljutalmazással oda ítéli. A jelíges levélke felbontatván kitünt, hogy a nyertes munka szerzője Demeter György V. éves orvostanhallgató, a kinek a 200 koronás jutalomdíj kiadatni határoztatik.

Tekintetes Orvoskari Tanártestület!

A folyó tanévre a közegészségstanból a következő pályatétel volt kitűzve: „Vizsgáltassék meg Kolozsvár középületeinek, nevezetesen iskoláinak levegője egészségtani szempontból.”

Beérkezett egy pályamunka. Jeligéje: „Mens sana in corpore sano.” Terjedelme 71 írott oldal. Külső alakja a szabályoknak megfelelő.

Szerencsénk van a pályázat eredményére vonatkozólag a következőket jelenteni.

Pályázó előszavában megemlíti, hogy az iskolázás hosszú ideje mily nagy befolyással van az egész életre, ezért az iskolák, főleg pedig ezek levegőjének egészségtani vizsgálatát igen fontosnak tartja. Az ilyféle vizsgálatokra a pályázó szerint Kolozsvár nagyon alkalmas is, mert Budapest után itt van a legtöbb iskola és mert városunkban a modern követelményeknek megfelelő iskolák mellett megtalálhatók a legsilányabbak, a legprimitivebbek is.

Szerző, — mint mondja — 58 közoktatási intézetet is mert meg. Ezen megismerést látogatások alkalmával szerezte, — mert a pályázati tételt úgy fogta fel, hogy az csupán általános szemlélődések eredményeit, nem pedig chemiai és bakteriologiai vizsgálatok adatait kívánja.

Anyagát 4 szakaszban tárgyalja.

Az első szakaszban azt igéri, hogy az új és legújabb tanépületek levegőjéről fog szólni. Sorra veszi az új egyetemi épületeket, de közöttük

aztán ismerteti azon facultások tantermeit és azon intézeteket is, a melyek bérházakban vannak elhelyezve. Az egyetem után az ev. ref. theologiai facultást, majd a tanítónő-képzőt, a felsőbb kereskedelmi iskolát, a felső leányiskolát, az állami javító-intézetet, a gazdasági tanintézetet, a süketnémák intézetét és 12 polgári és elemi iskolát sorol a modern követelményeknek megfelelő iskolák közé.

A második szakaszban a régi, ósdi, az egészségtan követelményeinek többnyire épenséggel meg nem felelő levegővel bíró intézeteket sorolja fel a szerző. Ide tartozik szerinte az unitar. theologia és főgymnasium, az ev. ref. főgymnasium, a róm. kath főgymnasium, theologia és seminarium és több városi és magán-iskola.

A harmadik szakaszt a minden kritikán aluli levegőjű intézeteknek szenteli, ide sorol 2 gör. kathol. vegyes elemi iskolát, egy ágost. helv. elemi, egy izr. orth. elemi iskolát, végül egy magán gyermekházat.

A negyedik szakaszban az Erzsébet aggház, a városi szegények háza, a tornavivoda és a nemzeti színház levegőjét bírálja.

A pályaművet „A kolozsvári iskolák és középületek levegője általában“ czimű fejezettel zárja be a szerző. Ebben a város utczáinak szennyes és poros voltát ostorozza, a mely lehetetlenné teszi azt, hogy a máskülönben jól épített és jól kezelt iskolák levegője jó legyen és jó is maradhasson.

Ez, röviden összefoglalva a munka tartalma. Minden iskolánál első sorban a mellette elvonuló

utczát bírálja. A midőn pedig a termekbe belép, csak a padlót nézi, s ha az jól készített, nem porfogó, a levegőt is jónak minősíti. Csak ritkán jut eszébe arra gondolni, hogy mesterséges szellőztetés van-e vagy nincsen, s ha van, vajjon az megfelelő-e vagy sem.

Absolute nem érdeklődik a szellőztetés módja és ideje, a tisztogatás gyakorisága és mikéntje irányában. A termék köbtartalmával, a bennük tartózkodók számával csak igen ritkán foglalkozik, s akkor is csak felületesen, odavetőleg.

A pályamunka tehát gyakorlatlan, kezdő ember hiányos és felületes szemlélődése eredményének benyomását teszi. Ha már most ehhez hozzátesszük még azt is, hogy a szerző az egész pályatétel értelmét félremagyarázta, hogy az »vizsgáltassék meg« eredményei helyett hiányos szemlélődéseknek, bár elég szóbozséggel előadott, lényegtelen eredményét nyújtja, úgy a:

„Mens sana in corpore sano“ jeligéjű pályamunkára csupán az lehet a véleményünk, hogy javasoljuk, miszerint szerzője se a pályadíjban, se dicséretben ne részesíttessék.

A Tek. Tanártestületnek Kolozsvárott, 1901. április hó 22-én, alázatos szolgálai: Dr. Rigler Gusztáv. — Dr. Kenyeres Balázs.

Mindezek alapján a „mens sana in corpore sano“ jeligéjű pályamunka figyelembe nem vétetett. A jeligés levél felbontatlanul megsemmisített.

Kelt Kolozsvárt, az orvoskari tanári testületnek 1901. április hó 26-án tartott VIII-ik r. üléséből. Dr. Buday Kálmán e. i. dékán.

A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar jelentése.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar a folyó 1900/901. tanévre Kolozsvár szab. kir. város alapítványából 9 pályakérdést tűzött ki.

E 9 pályakérdés közül 5-re érkezett 7 pályamunka.

Karunk folyó évi május 14-én tartott VI. rendkívüli ülésében a szaktanárok véleményes jelentései alapján mind a 7 munkát érdemesnek találta a jutalmazásra és pedig: 3-nak oda ítélte a kitűzött pályadíjat és 4-nek szorgalomdíjat ítelt. Összesen kiosztatott 700 korona.

A szakbirálók jelentései és az ezek alapján hozott kari határozatok egyenként a következők:

Tekintetes Kar!

A philosophiából kitűzött ezen kérdésre: »A lényeg (substantia) fogalmának történelme az újkori philosophiában Kantig (bezárólag)« 545 bk. sz. a. egy pályamű érkezett be. Jeliséje: »Cogito, ergo sum (Descartes).« A munka a forrásmunkák felsorolása után bevezetésül

a substantia felfogását a görögöknél és Aquinói Tamásnál adja (1—60 l.). Azután áttér szerepének előadására az újkori philos.-ban, még pedig az I. Részben annak felfogását a »rationalismusban« adja Descartestól Wolffig (61—200 l.), a II. Részben az »empirismusban« (201—308 l.); a III. Részben Kant tanát a lényegről akarja vázolni (308—354 ll.).

A pályázati kérdés a substantia fogalmának történelmét monographia alakjában kívánta. Ennélfogva az egyes rendszerek általános ismeretét feltételezte s csak azon átalakulásokat kívánta kifejtetni, melyeken a substantia fogalma Descartestól Kantig ment át. Ennek előadásához feltétlenül szükséges azon logikai szálaknak ismerete, melyek a substantia fogalmában összefutnak, valamint azon nehézségek föltüntetése, melyek e szálak ellenmondás nélküli összefűzésének a subst. fogalmában útban állanak s melyek ezen fogalom folytonos változtatását s átalakítását szükségessé tették. Ennek ismerete nélkül a substantia történelmének mozgató indokait megérteni, azoknak haladását felmutatni, teljes lehetetlenség. A ki nem ezen szempontból nézi a kérdést, az objectiv hűséggel előadhatja az egyes rendszerek erre vonatkozó fogalmazásait, de a substantia történelmét velünk meg nem érteti.

Fájdalom, szorgalmas szerzőnk nem így fogta fel a feladatát. Magának a substantiának logikai nehézségeit nem ismeri, legalább sehol nem említi. S ezen tájékozatlansága szabta meg neki azon utat, melyen feladatát megoldhatni vélte. Minthogy a substantia logikumának részleteit nem ismerte, úgy

vélt teladatának eleget tehetni, hogy a rendszereket időbeli egymásutániségükben léptette fel egymásután s azok alapjait addig fejtegette, míg a rendszer megfelelő pontján a substantia fogalmára került a sor. Azután pedig a tárgyalásnál mindenütt, mint nézete szerint legfontosabbat, azt a viszonyt domborította ki, melybe már Descartes helyezte egymással az isten, a lélek és a test substantiáit; s azt vizsgálta majdnem mindenütt, hogy ezen viszony miképen módosult az egyes philosophusok felfogásában. Így tette Geulincs, Malebranche, Spinoza, Leibniz tanainál, s ugyanezen érdek vezette az angol irány tárgyalásánál, sőt Kantnál is, a hol mindenütt különös súlyt fektet az isten fogalmára és létének bizonyításaira, a mi ugyan fontos részlete a substantia kérdésének, de logikailag magának a substantiának fogalmazásától függ s így előbb ennek tisztázását követeli.

Igy történt, hogy szerzőnk munkája inkább az egyes rendszerek alaptanainak chronologiai összeállításává, mint a substantia történelmének monographiájává lett; s ebben is az említett három substantia viszonyának feltüntetése, nem pedig a substantia logikai alkatának tárgyalása képezi a főérdeket. Így már Descartesnál az attributum, qualitas, modus distinctióját, mely Spinozánál más alakban újra fellép, néhány sorban végzi el (92 l.); Malebranchénál, kit különben is kevésbé világosan értett meg, az eszmék keletkezéséről szól hosszasan, a nélkül mégis, hogy a megismerés négy módjáról képet nyújtana (115—118 l.), azt pedig, hogy milyen viszony van Male-

branchenál az isten, a *raison universelle* és az *extension* között, nem is említi (130 l.), pedig ez Malebranche álláspontjának a kulcsa; Spinoza tárgyalásánál is ugyanezen sekélység észlelhető. Azt, a mi Spinozánál a legfontosabb, t. i. a *substantia*, *attributum* és *modus* közti logikai viszony, szerzőnk nem is sejtí; azért nem is fejtegeti sehol sem, bár egy helyen (148 l.) az attributumokat a modusok magyarázatára használja, a nélkül, hogy jelentésüket valahol fixirozta volna. Azt a parallelismust, melyet Spinoza a test és lélek viszonyára nézve tanít, szerző nem is említi; pedig másutt éppen ez képezi tárgyalása kedvencz témáját. Általában Spinoza tanának fejtegetésében látnók az egész dolgozat értékének próbakövét; s ha ezen mértéket alkalmazzuk reá, akkor sekélynek és elégtelennek találjuk. A *substantia* az empirismusban való szerepének fejtegetésénél még terjedelmesebben lép fel a mellékes dolgok tárgyalása. Így pl. Baconnál a módszert fejtegeti részletesebben, ellenben a »forma« fogalmát, mely ide tartoznék, csak röviden említi, fajai közül csak kettőt emlí, s viszonyát a természeti törvénnyel észre sem veszi (212 l.). Hobbesnél hosszasan szól az isten és lélek fogalmáról (227—237 l.), s éppen a *substantia* fogalmazását nem adja; különben is ezen író csak a *Leviathan*ból ismeri. Locke tanánál nem látja azon kapcsot, mely a *substantiát* az erő és ok fogalmához fűzi s a melyet Locke világosan ki is emel (II. 23. §. 7); s éppen azért nem tudja méltatni Locke tanát a testek kétféle tulajdonságairól sem, melyre pedig Berkeleyynél (266 l.) kénytelen rátérni.

Hogy a szerző a substantia ezen különböző fogalmazásainak logikai összefüggését nem látja, azt legvilágosabban mutatja azon (bár sok pontban helyes) fejtegetés, melyben Kantot részesíti. Kiemeli Kant főkérdéseül a metaphysika lehetőségét (317 l.), fejtegeti az ítéletek felosztását (318 – 323 l.), nézi az érzékiség és értelem »formáit« (324—333 l.); hosszan fejtegeti Kant kritikáját, melyet a theol. és psychol. rat. tanain végzett (333—347 l.). . . . s egy lapot szán a noumenon és phaenomenon fejtegetésének (348 l.)! Azon fejtegetéseket pedig, miket Kant a transcend. analytikában fordít ezen kérdésre, teljesen hallgatással mellőzi, úgy, hogy éppenséggel nem érthetni, milyen fontossága van Kantnak a substantia fogalmának történelmében?

Szerző ennél fogva sehol sem volt képes a kérdés logikai mélységeit megközelíteni. Sem a substantia logikai structuráját, sem annak viszonyát az ok, erő, anyag, szellem és törvény fogalmaival nem ismeri. Dolgozata éppen azért ezen finomságokra vonatkozólag egészen meddő.

A mi már most a hátralevőket illeti, úgy szerző az általános philosophia-történelmi keretben elég biztossággal mozog; a számba jövő bölcselőket mind figyelembe vette s többeket olvasott is, legalább a főművekben. Az egész tárgyaláson azonban bizonyos félénkség és ingatagság látszik, a mi arra mutat, hogy szerzőnk az olvasottakat lelkével áthatni s önállóan reprodukálni nem volt képes. Ezt bizonyítják szerző egyes tévedései is, melyek közül csak néhányat vélünk felemlítendőnek. Így Aristoteles-

nél nem látja, hogy az οὐσία az egyes tárgyra vonatkozik; azt állítja, hogy a mozgást is substantiának veszi (44 l.); Descartes istenléti bizonyításáról azt mondja, hogy »az okról az okozatra« halad s hogy ezt »koszmologiai bizonyításnak« nevezzük (82 l.); Malebrancheról, hogy »Augustinus és Descartes elvein kívül, mást gondolni sem tudott« (113 l.); Spinozának azt imputálja, hogy a metaphysikát ki akarta küszöbölni (198 l.); Baconról azt tanítja, hogy a lelket »t a l á n egyszerű substantiának fogja fel« (219 l.); hogy Lockenál a substantia csak »complexum« (249 l.), a mit 252. l. ismét visszavon st. st. Általában sok buzgalom mellett sok ki nem forrottságot tapasztalhatni, a mit némely helyen igazán naiv fejtegetései is bizonyítanak (pl. a görög philosophusokról Platon előtt (16 l.), Descartesnál a 69. lapon; Geulincs-ről (110 l.) s több helyen).

Mindezeket tekintetbe véve, a dolgozat a kitűzött feladat megoldásától messze elmaradt. De az érdeklődést a kérdés iránt, a buzgalmat annak megértésében, a szorgalmat a forrásművek tanulmányozásában, a kitartást, melyet ezen szép, de nehéz problema átalakulásainak követésében tanúsított: dicsérettel kell megemlíteni és elismerni. S éppen ezért a díjnak kiadását ugyan nem ajánljuk, hanem a törekvés elismeréseül s buzdításul 60 kor. szorgalmi díj megszavazását indítványozzuk.

A Tekintetes Karnak kiváló tisztelettel kész szolgálai B ö h m K á r o l y. S c h n e l l e r I s t v á n. Kolozsvár, 1901. ápril. 30.

A kar elfogadja bírálók véleményes jelentését

és az 545. sz. pályamunka szerzőjét 80 korona szorgalomdíjban részesíti. A jeligés levélke felbon-
tatván, abból Zalai János II. éves bölcsészethallgató
neve tűnt elő.

Tekintetes Kar!

A magyar nyelvtudományi pályakérdésre: »A
felszólító mód hang- és alaktani vál-
tozásairól codexeinkben« egyetlen pályá-
munka érkezett, 550—1900/1901. 6. kari szám
alatt. Jeligéje: »A kezdet nehézségei s tévedései nél-
kül nem volna szellemi élet és nem lenne szép és
nagyszerű a cél«. A dolgozat nem alapszik összes
codexeink átkutatásán, mert a szerző csak a XV.
századbelieket tanulmányozza át teljesen, a XVI.
századiak közül csak a Nagyszombati, Pozsonyi,
Keszthelyi, Miskolczy, Czech- és Guary-codexet, a Szent
Margit életét, Példák könyvét, a Szent apostolok
méltóságáról szóló könyvecskét, a Weszprémi, Peer,
Winkler, Sándor, Thewrewk, Bod, Simor- és Teleki-
codexet, vagyis 17 nyelvemlékünket, de a század többi
codexeiből is egészen 1533-ig, Komjáthi Benedek
Szent Pál levelei fordításának megjelenéséig vett át
egyes részeket: így kutatása elég széles alapon
nyugszik, mert a változások hang- és alaktani jelen-
ségeinek természetére alig maradt el valami, csak
a példák száma kevesebb, a miből azonban minden
változás feltüntetésére úgy is bőven elég jut.

A helyesírás ingadozásánál fogva természet-
esen az átírás sem lehet mindig biztos, de legalább
mindig a legvalószínűbb alakban van adva. A hol

a megállapítás így is nehézségbe ütközik, pl. tiszta *v* tövűeknél, a fejtegetés természetéből kifolyólag, néhol az eredeti helyesírás szerint fordul elő; míg a hangszínbeli különbségeket, ugyanazon hangnak körén belől, a szerző részint a bécsi, részint a müncheni codex után, részint a felszólító mód sajátjaiból, részint az alanyi és tárgyi ragozás példájából állapítja meg. S magokat a felszólító mód hang- és alaktani változásait a hangsúlylyal hozza kapcsolatba, mert a változások rend szerint a hangsúlytalan szótagra esnek s mihelyt a mondattani hangsúly a hangsúlytalan szótagra megy át, a változás mindjárt kevesebb, a mint a felszólító mód második személyében tapasztalható. S ez általános törvény alapján vizsgálja aztán a mai *it* végű, a *t* végű, a sziszegő, a *v* tövű, a hangvesztő és hangrövidítő, valamint a változatlan tövű igék felszólító módjának eseteit, nagy és lelkiismeretes szorgalommal összeállított példák bizonyításával. A dolgozat módszere jó, stylusa magyaros, vizsgálatainak eredménye általában elfogadható.

Van szerencsénk a Tekintetes Karnak ajánlani, hogy a szerzőnek méltóztassék a 120 korona jutalmat megítélni és kiadni.

Kolozsvár, 1901. május 7. A Tekintetes Karnak alázatos szolgálja Széchy Károly, Haraszi Gyula.

A Kar előadók véleményes jelentése alapján a 120 korona pályadíjat szerzőnek odaitéli. A jeligés levélke felbontatván, abból Fodor János IV. éves bölcs. hallgató neve tűnt elő.

Tekintetes Kar!

Az 5. szám alatti pályatételre: »Adassék Ciceró beszédének pro L. Murena műfordítása rövid tájékoztató bevezetéssel« két munka érkezett be.

a) Az 547—1900/1. k. szám alatti, a melynek jeligéje „Alkotni nehéz, fordítani bajos,“ 3—12 lapjain adja a rövid bevezetést és 13—111. lapjain a fordítást. A bevezetés nem felel meg a kívánalmaknak mert a helyett, hogy a beszéd megértéséhez szükséges adatokat karolná fel kellő teljességgel — nem részletességgel, — a beszéd tartalmát adja elő, még pedig fejezetekre és nem alkotó részekre való beosztás szerint, meglehetősen naiv módon.

A fordítás Zumpt kiadása szerint (Berlin 1859.) készült a Halm-féle kiadás tekintetbe vételével, a mi mindenesetre nagy elmaradottságot jelent, mert épen ezen beszéd szövegét illetőleg a kritika azóta sokat haladt.

Maga a fordítás két dolgot örvendetesen bizonyít. Egyik az, hogy a pályázó az eredeti szöveget — kevés kivétellel — helyesen megértette, másik az, hogy érzéke van a fordítás kellei iránt. Igyekezik a középiskolákban megszokott szolgai fordítás békőiből szabadulni, igyekezik magyaros lenni. Az egész dolgozaton meglátszik a komoly törekvés, meg a tehetség is; de a műfordítástól még igen messze marad. Igen sok helyen nem tud szabadulni a latin mondszerkezet sajátosságától s ennek következtében erőszakot követ el a magyar nyelven, még több esetben azonban nincsen tisztában a latin

szónak épen azon helyen specialis jelentésével. Áll ez főleg a törvénykezés és közigazgatás köréből vett terminus technikusokkal.

A munka szorgalma dicséretre és elismerésre méltó, de a pályadíjra nem érdemes.

b) Az 549—1900/I. k. szám alatti, a melynek jeligéje: »Szabatos és helyes fordításhoz grammatikai és tárgyi ismeret kell, folyékony és ügyes fordításhoz nyelvérzék, a műfordításhoz még congenialitas.« Ez a dolgozat az előbbinél határozottan jobb, nagyobb gyakorlottságot, fejlettebb nyelvérzékot tanusít, de a műfordítástól ez is elég messze elmarad, mert igen gyakran bele esik a szolgai fordítás hibáiba, noha az előszó tanusága szerint tisztában van a műfordítás kellékeivel. Alapul Koch—Landgraf kiadását (1885.) használta, hozzá Zumptét és Oberbreyer német fordítását. A bevezetés (1—12 lap) is helyesebb, mint az előzőé, de szintén mellőz lényeges pontokat, péld. Postumus és Servius vádjait, a melyeket illetőleg Plinius levelében I. 20, 7 találunk fontos megjegyzést, továbbá az állítólagos hézagokat illetőleg, végre, hogy Cicero miért beszélt utoljára, steff. A fordítás maga — mint már említettük — jobb, folyékonyabb, magyarosabb mint az előbbeni, de szabatoság tekintetében még igen sok kívánni valót hagy s elég gyakran — mi gyors munkára mutat — nem elég gondosan figyelt meg egy-egy conjunctivust, egy-egy időt vagy particulát, a mi által a finom árnyalatok elvesztek. A műkifejezésekkel ennek szerzője nincs kellőleg tisztában. Szorgalma, törekvése, tudása dicséretet érdemel, de a pályadíjra ezt sem tartjuk elég érdemesnek.

Mindezek alapján indítványozzuk a Tekintetes Karnak, hogy a pályadíjat ugyan ne ítélje oda egyik pályaműnek sem, de tekintve a mindkét munkában megnyilatkozó nagy szorgalmat, komoly törekvést, ossza két egyenlő részre a pályadíjat és adja ki a két munka szerzőinek szorgalomdíj czímen.

Kolozsvárt, 1901. május 14. A Tekintetes Kar alázatos szolgálói Dr. Szamosi János. Dr. Csengeri János.

A kar az előadók véleményes jelentése alapján mindkét pályamunkát elfogadja és a 120 korona pályadíjat két egyenlő részre osztva a két munkát 60—60 korona szorgalomdíjban részesíti. A jelíges levélkéek felbontatván, azokból Kliment Jenő III. és Gál Jenő II. éves bölcs. kari hallgatók nevei tűntek elő.

Tekintetes Kar!

A Rákóczi-forradalom Erdélyben. Jelige:
»Ne higgy magyar a németnek.«

A magyar nemzeti genius revelatioja eme legfényesebb megnyilatkozásának története nincs kellőképen megírva, sem egészében, sem részleteiben. Egyik leglelkesebb történetírónk élete javát szentelte arra, hogy összegyűjtse a Rákóczi-kor írott történeti emlékeit, s ezeknek nagy részét ki is adta az Akadémia; de hogy teljesen fel is dolgozná azokat, arra alig van reménységünk.

Egygyel több ok arra, hogy az ifjabb nemzedéket buzdítsuk, hogy ennek a kornak története

s a nemzeti eszmények ebben nyilatkozó cultusa iránt behatóbban érdeklődjék.

A Rákóczi-forradalom története Erdélyben még kevésbé ismeretes, mint az anyaországban. Azért írhatja Acsády a beérkezett pályamunka írója által is méltán kifogásolt ama szavakat a millennaris történetben, hogy „Erdélyből Rákóczi tényleg nem merített erőgyarapodást soha.” Mintha bizony nem erőgyarapodás lett volna Erdély gyors csatlakozása a forradalomhoz, a mivel lekötötte és állandóan foglalkoztatta az Erdélyben lévő tekintélyes (6—8000 főnyi) német haderőt, Rabutin tábornokkal az élén, hogy fedezte a magyarországi hadak zavartalan működését kelet felől és északkeleten. S mily nagy erkölcsi súlya volt a Rákóczi erdélyi fejedlemmé választásának, beiktatásának, az erdélyi főurak (Pekry Lőrincz, Torockay István, Mikes Mihály, II. Teleki Mihály stb.) csatlakozásának, az erdélyi nemes itjából toborzott testőrségnek stb. Az csak természetes, hogy az erdélyieket első sorban Erdélyben foglalkoztatta a fejedelem. Az volt a baj, midőn nem így tett (Forgáts Simon fővezérsege.)

A kitűzött tételre egy pályamunka érkezett be, a melynek fő hibája a kezdő történetírók ama rendes hibája, hogy az anyag uralkodik felette, nem ő az anyag felett s hogy igen nagy feneket kerítvén a dolognak, munkája terjedelmessé vált, de befejezve nincs.

A munka előnye, hogy írója szorgalmasan áttanulmányozta a rendelkezésre álló történeti kútfőket, kiadványokat s azokból tiszta képet alkotván magának, az események folyamatát gondosan állítja össze s kellő kritikai megjegyzésekkel kíséri.

A feldolgozás modorában kifogás emelhető az ellen, hogy forrásaiból sokat idéz és beszélget a helyett, hogy maga beszélne. Tévedései közül feltűnőbb, hogy az Alsó-Fehérmegyében fekvő Abrudbányát (mely a XVII. században mint Abrudbánya sűrűn szerepel az erdélyi országgyűlések adókirovásai között), nem számítja Erdélyhez, ezt irván: „Halmágyvára után csakhamar Abrudbányát és vidékét hódoltatták be a kuruczok. Innen pedig csak egy lépés Erdély“ (126.); és ismételve: „és beindult Erdélybe Abrudbányáról“ (171.)

Legfőbb hiánya a munkának az, hogy csak 1706-ig halad, a többi résznek megírásában az „utószó“ szerint betegsége gátolta meg a szerzőt.

Eltekintve a felhozottaktól, a bírálók előtt az a döntő, a mit 363 oldalon produkál; ez pedig komoly törekvésről, nagy munkáról tanuskodik s arra készíti a bírálókat, hogy a pályadíj kiadását javasolják.

Kolozsvárt, 1901. május 14-én. Dr. Szádeczky Lajos. Dr. Márki Sándor.

A kar az előadók véleményes jelentése alapján a kitűzött 140 kor. pályadíjat szerzőnek oda ítéli. A jeligés levélke felbontatván, abból Csutak Vilmos III. éves bölcs. kari hallgató neve tűnt elő.

Tekintetes Kar!

Az egyetemes történelemből tavaly 9. sz. a. hirdetett következő pályakérdésre: „A XIX. század történetének vezető eszméi“, összesen két munka érkezett.

A z e g y i k 546. sz. a. 4 r. 251 lapon, ezzel

a jeligével: »A haladó emberiséget az eszmék kormányozzák«, hat magyar munka alapján kezdi fejtegetni tételét, melynél tehát nem forrásismeretének terjedelme, hanem felfogásának közvetlensége számíthat figyelembevételre. Széles alapokon nyugvó rövid bevezetésében (1—24. l.) érintvén, hogy a haladásra az eszmék találkozása szükséges és hogy ezek az eszmék társadalmiak és történetiek, — amazokról a 25—228., emezekről a 228—243. lapon s így elég aránytalan beosztással értekezik. Mindenütt követi mesterének, Eötvös Józsefnek, azt a módszerét, melyet az előtte — sajnos — ismeretlenül maradt Chamberlain is alkalmaz, hogy a modern eszmék keletkezésének kutatásában a legrégebb időkig megy vissza.

Mindjárt kezdetben s azután ismételve is túlságos jelentőséget tulajdonít az e g y é n i s é g megteremtésében a zsidóságnak, holott pl. éppen a nőkre nézve Ábrahám és Loth története sem ellensúlyozhatja a közhölgyeknek tanácsokat osztogató Sokrates történetét (27—28. l.). Nem lehet tudni azt sem, mit ért az alatt, hogy a kereszténység zsinórmértékül állította fel az önszeretetet (30. l.); ez csak félreértésen alapúlhat, mert hiszen az alaptétel éppen a felebaráti szeretetet állítja előtérbe. Azután az e g y e n l ő s é g elve miatt dicsérni a középkort s benne a személyes jognak még nyomára sem akadni (31. l.), talán mégis ellenmondás; mert különböző terjedelemben ugyan, de a személyiség jogát beiktatva találja a magna chartán kívül a mi aranybullánkba is. Nagyon általánosít, midőn azt véli, hogy az egyházzal

szemben az egyéniség és egyenlőség teljesen háttérbe szorúlt. Ezt a paraszt származású IV. Orbán pápának IV. Béla királyunkhoz 1266. január 21-én intézett levele is megcáfolná; de meg a középkor egy része különben is éppen az egyén érvényesülésének keresésében telt el. Tévedése abból magyarázható, hogy a kérdés megoldásának csak irodalmi része érdekli s hogy azt csak Hobbesen innen keresi; a mi lehet irodalmi szempont, de semmiesetre sem történelmi. S kérdés, helyesebb-e pl. Hobbes állameszméjével foglalkoznia, mint magukkal a Hobbeskorabeli államokkal (40. l.), melyek — nem ugyan az elméletben, de a gyakorlatban — hűségesebben mutatják a kor képét és felfogását. Ezen eszmék fejlődésének történetét még akkor is érthetőbben magyarázná, ha az állambölcselek elméletei helyett az elmélet és tett között középütt álló törvényeknek lelkét ismertetné. A ma a mindenestre vonzóbb és kényelmesebb; de emez éppenséggel nem zárja ki, hogy az eszmék irodalmi fejlődésének fontosságát s a közvéleményre gyakorolt hatását a legteljesebb mértékben méltassa. Hiszen pl. Lockénak az egyéni szabadságról hirdetett elvei (44. l.) már szerinte is azért nem keltettek Angliába, nagyobb feltűnést, mert nagyobbbrészt gyakorlatban voltak. Annál élesebben emelhetne volna ki az elmélet és való közt levő ellentétet s mindjárt reá az elméletnek a gyakorlatba való átvitele módját Rousseaunál (47. l.). Máskülönben könnyen juthat olyan, legalább is kérdésbe jöhető általánosításra, hogy pl. a népvándorlás tisztán physikai,

a reformatio t i s z t á n szellemi küzdelem volt (49. l.). Amazt a jogtörténészek, emezt a hadtörténetírók sem hihetik el neki.

A s z a b a d s á g fogalmának meghatározásánál és tárgyalásánál (62—64. l.) előtérbe lép a doctrine, ki különben itt és máshol is (Rousseaut, Libert, Montalambertet stb. idézve) szívesen vesz másodkézből. Ezzel a tárggyal kapcsolatban megemlíthette volna a képviseleti rendszernek magyarországi előzményeit is (66. l.), a mi nem oly csekélység, mint közönségesen hiszik. Három évtizeddel az angol parlament megalakítása után, 1289-ben már nálunk is parlamentnek nevezik az országgyűlést. Ott, a hol szerzónk a f ő r e n d i h á z szükséges vagy szükségtelen voltáról szólva, csupán Eötvöst idézi (68. l.), figyelembe vehette volna a magyar parlamentben Beöthy Ödön 1848. évi felszólalása óta ez irányban folyt vitákat; a f e l e l ő s k o r m á n y n á l pedig — nem utolsó helyen — azt, a mit e kérdésről a megyerendszerrel kapcsolatban nálunk különösen Tisza Kálmán fejtegetett. Általában véve az újabb magyar politikai irodalmat ne kicsinyelje, ha érthető is, hogy a kérdés nagy terjedelme s az idő rövidsége miatt forrás-, vagy legalább bibliographiai tanulmányokat ezen a téren alig tehetett.

A mit a (72. lapon) a c e n t r a l i s a t i ó r ó l és az ö n k o r m á n y z a t r ó l mond, azon eleinte nagyon meglátszik Eötvös és — talán melleleg — Szalay László hatása. Nem is egészen következetes, midőn az állam mindenhatóságával szemben oly gondviselészerű, mentő feladatot tulajdonít a me-

gyéknek (73. l.), s védelmére kél a felelős kormány-
nyal igen is összeférő önkormányzatnak (76. l.) Ebben
már Kossuth iskolájához tartozik.

A vallásszabadságról szólva tuloz,
midőn (80. l.) a polytheismusnál csak a nevekben
lát különbséget; s nem szabatos, mikor azt állítja,
hogy a római birodalom nem erőszakolta a maga
vallását a meghódított népekre. A magyar mozzanatai-
ban egyáltalán nem érintett polgári házasság
kérdéséről (91—94. l.) szerzőnk csak szembeszökő
ugrással térhetett át a sajtószabadságra; a
minél különben nevezetes, hogy vallási kérdések-
ben az előleges censurát jogosnak találja (96. l.)

A társulási eszmének csak főbb jelenségeit
említve, behatóbban foglalkozik a nemzetiségi
eszmével (101—107. l.); a panszlavizmust azonban
inkább az ötvenes évek szempontjából itéli meg.

Az egyenlőségről szólva, mindjárt kez-
detben (108. l.) nagyon is általánosít, midőn azt
mondja, hogy a kereszténység előtt azt épp oly
értelemben fogták fel, mint ma; hiszen szerinte
is csak „némi“ figyelem fordult a rabszolgákra s
ő maga hirdeti, hogy az egyenlőség eszméjét
Krisztus teremtette meg (109. l.). Az egyéni szabad-
ság következményei közt emlegetett rabszolga-
ság kérdését aránytalanúl széles alapon tárgyalja
az ó-korra nézve s hírtelen befejezi az évszám
szerint nem is említett amerikai secessióval (128. l.);
holott Lavigerie bibornok működése és Brazília
nagy elhatározása teszi e téren teljessé a XIX.
század eszméinek győzelmét. A feminizmusnál

(130—143. l.), melyet a nőemancipációtól megkülönböztet, mellőzi az újabb idők vívmányát, a nők főiskolai tanulásának szabadságát.

A közgazdasági eszmék fejtegetése közben phrasisnak jó, de igazságnak nem válik be, hogy Dsengisz Khán Khorasszában négy milliónál több parasztot vágatott le, mert néhány ezer tatár pásztor-nak sorsát biztosítani akarta (156. l.). Megírta mestere, Eötvös, hogy »szép dolgok a phrasisok, de nem pótolják az igazságot!« A gyarmat-politikánál (164—166. l.) megfélekedett a Monroe-elveiről; meg arról, hogy a fegyenczekkel való gyarmatosítás elvét mostan már még Oroszország is feladta s hogy a gyarmatosítást a hatalmak többé nemcsak a természetes népek rovására üzik, hanem a klaszszikus műveltségű hinduk, Kínaiak területén is megkísérlik, mi a gyarmat-politikának más szempontokból való megvilágítását is követeli.

A pozitív eszmékről a negatívusokra — mintegy átmenetül — a socialismusról és communismusról szól, jobbadán Mezőfi Igazi Socialismusa nyomán. A század átkának tartja a communismust, mint akár az anarchismust (204. l.). Kár, hogy inkább irodalmi és tudományos törekvéseiben, mint köztörténeti fejleményeiben kíséri figyelemmel s hallgat pl. a párisi Commune, az alföldi »czuczilisták« stb. kísérleteiről, az óriási sztrájkokról s a fennálló közhatalomnak velük szemben való magatartásáról, mi végre is a legkeményebb és legilletékesebb kritika-számba megy.

A negatívus eszmék sorát (a 207. lapon), az

anarchismussal tisztán hét író fejtegetéseinek alapján kezdi. Kár, hogy nyolczadiknak be nem vette a magyar Schmidtet, de különben is megesett szerzőnkkel (a 220. lapon), hogy földünk másfél milliárd embere közül csak 800 milliót ismer el, mintha már is elvégezte volna munkáját az anarchismus. Erről az irányról ő inkább a mai közjog, mint egyáltalán a tudomány szempontjából ítél, a mi különösen a nihilismus pár soros ismertetésénél (223. l.) tűnik ki.

Nem valami simán megy át a történeti eszmékre, a mik közül első sorban az európai egyensúly eszméjét s itt ismét a keleti kérdést említi (226. l.). Sajátságos, hogy az V. Károly és I. Ferencz küzdelmeitől számított (de már az 1508. évi cambrayi ligában jelentkező) egyensúly-politikai küzdelemből kihagyja a XIV. Lajos ellen irányuló Tripple- és Quadruple-Allianceot, mi mégis legjellemzőbb; mert hiszen az ó-korról nem szólva, az egyensúlyt kereste már a középkor is, pl. a keresztes-háborúkban; de az elmélet maga ekkorra fejlett ki igazán. Igazságtalannak látszik a történeti eszmék iránt (232. l.), midőn pl. az osztrák örökösödési háborút, Lengyelország felosztását s a török birodalom felosztására irányuló kísérleteket nem számítja az Európa egyensúlyát és békéjét zavaró körülmények közé s hallgat az interventiós politikáról, mely 1849 ben hazánkat is eltiporta. Különben célszerűbb volna, a XIX. század végéről szólva, már nem is európai, hanem világhatalmi egyensúlyról beszélnie, mit a gyarmatosító államok versenye idéz

elő. Helyesebb ez, mint mentegetnie a Szentszövetség céljait s oly sok utópia fölemlítése után megfeledkeznie talán a legnagyobbbról, az örök béke és általános lefegyverezés eszméjéről. Fel-tűnő, hogy a keleti kérdésnél is csak a krimi háborút említi s épp' úgy hallgat az 1828-iról, mint az ötven évvel későbbiről; pedig az ezt felülbíráló berlini conferentia nagyon is odatartozik a polit. egyensúly történetébe.

Az egyesek és nemzetek összekötő kapcsát (a befejezésben, 243—251. l.) végre is a vallásban és pedig a ker. vallásban találja fel, mi újabb alkalmat ad neki az anarchismus teljes elítélésére, egy-szersmind „a függőkérdések megoldására alkalmas“ socialismus dicsőítésére.

A mint ebből is kitűnik, ez a munka egyes hézagai, hiányai éz tévedései mellett is komoly tanulmánynak és sok tekintetben önálló gondolko-dásnak eredménye, mely föladatát kellő világításba helyezi s a kérdést nagyban és egészben véve megoldja.

A m á s i k m u n k a 548. sz. a. érkezett; ter-jedelve kisebb, de még mindig jelentékeny (4 r. 141 lap). Jeligéje: „A történelem az élet mestere“. Ez is csupán magyar könyvek, folyóiratok és hír-lapok alapján készült, sőt a szerző — dicséretes kegyelettel, de tudományos munkánál szokatlan mó-don — gymnasiumi tanulmányait is a források közé sorolja.

Az eszmék keletkezését kutatva, a multba sehol sem mélyed el annyira, mint társa; a korszakok

„vagy századok“ chablonos meghatározása után bevezetésül egyenesen a francia forradalomban felszínre vetődött nagy eszmékre utal s a nélkül, hogy ezeket ismertetné, chronologiai rendben végigfut a XIX. század legfőbb eseményein, melyek ez eszméket előmozdították vagy hátráltatták. Itt is inkább a külső eseményekre ügyel, mint az eszmék mi voltjára, vagy éppen terjedésök útjára. Közben azzal az anachronismussal, mely lassankint ifjaink szívébe csempész egy hamis közjogi fogalmat, a mai „Osztrák-magyar monarchia“ 1848. évi szabadságharczáról beszél (26. l.) s Orosz- és Franciaország personalis unióját emlegeti (35. l.) stb.

A 37. lapon visszatér az államok változásait okozó elavult eszmék, a hűbériség stb. ismertetésére s a rendi alkotmányt azért érinti, hogy szembeállíthassa vele a népképviselőit, melyet amazzal a német államtudósok egy része összetéveszt (41. l.). Az állameszméknek kétféle formáját ismeri: a demokrátiát és a monarchiát s a kettőt, úgy látszik, összeférhetetlennek (43. l.), a legjobb kormányformának pedig a köztársaságot tartja (45. l.). Innen megint visszaugrik az állameszme érvényesülésének s koronkint való módosulásainak elbeszélésére, a mi nem eshetik meg holmi ismétlések nélkül. Ki-forratlan dolog, a mit a központosításról mond (48. l.), pl. jelen alakjában gallimathias, hogy a központosítás (centralisatio) egyik alakjának a decentralisatiót tartja, ha utóbb magyaráztatja is, mit ért alatta. A parlamentaris felelős kormánynál nem hajlandó elismerni a kormánynak az uralkodóval

szemben való felelősségét (53. l.), a mi szintén merev állítás. Mellette a szabadság és egyenlőség második fő követeléséül a közös adózást hirdeti (55. l.). Valamivel bővebben szól a sajtó és vallásszabadságról; jellemző e közben, hogy Oroszországban — Tolsztoj kiátkoztatása esztendejében — teljes vallásszabadságot emleget (68. l.), hogy a pápa világi hatalmának bukásáért a „nagy ravágyó“ olasz fejedelmeket okozza (70. l.) s hogy nálunk felekezeties jellegűnek talál minden mozgalmat vagy újítást (71. l.).

Ekként (1—72. l.) végezvén a XIX. század politikai eszméivel, áttér a társadalmiakra (72—105. l.), melyeket túlságosan érzékieknek tart. Nekimegy a socialismusnak, a munkásoknak, a communismusnak, mely Rousseau tanításainak tudatlan félremagyarázása; a két irányt azonban távolról sem különbözteti meg oly világosan, mint társa, ha erősebben mennydörög is ellenük. Az anarchistákat és nihilistákat „a melyek“-nek nevezi (94. l.). Velők szemben a valláson és erkölcsiségen alapuló társadalmat sürgeti. Azután különösebb átmenet nélkül szól a rabszolgaságról; a nőemancipatiót csak mérsékelten pártolja stb. Különben elismeri, hogy a valódi társadalom a XIX. században alakult meg.

A III. fejezet (105—121. l.) a köz- (vagy, a hogy ő is nevezi, a nemzet-) gazdasági eszmék ismertetését igéri, de kiterjeszkedik a művelődési és művészeti eszmékre is. Neki is az a baja, hogy Smith és Bentham stb. rendszerét és nem azt is-

merteti, az egyes államok mit valósítottak meg eszméikből, a gyakorlati élet hogyan fogadta az irodalmi és tudományos elméleteket. A művészetekkel keveset törődik; valami phrasisnak a torsoja lehet nála, hogy a francia szobrászat „eredményét” Mirabeau mellszobrában látja (119. l.). Általában véve a művelődési mozzanatokat a politikai eszmék kedvéért teljesen elhanyagolja s megint csak visszatér ezekre.

Igy a IV. és utolsó fejezetben (121—140. l.) a nemzetiségi eszme során legjobban a Habsburgok birodalmának egysége érdekli s folyton osztrák-magyar monarchiát emlegetve, a magyar viszonyokat nem különbözteti meg eléggé az osztrákoktól. Az olaszok nemzeti mozgalmával itt már rokonszenvez, sőt az osztrákokkal szemben (1859-ben) fényes győzelmeket is tulajdonít nekik (129. l.). Végigfut — mégis egyeseknek pl. a finneknek kivételével — Európa összes nemzetiségein, vázlatában azonban elkallódik a vezető eszme. A panslavismust még körülbelől Wesselényi Miklós álláspontjáról tekinti s malom alatt való politizálással oldja meg. Utolsó mondatában arról is meg van győződve, hogy a cultura (kétségtávol a XIX. század Európájának culturája) már a kínai falakat is ledöntötte, a mi kissé különösen hangzik Waldersee küldetésének esztendejében.

Ennek a pályaműnek még több a hézaga, hiánya és tévedése, mint társának, másolása is gondatlanabb, áttekintése nehezebb, mint író is gyakorlatlanabb; de szorgalmának és tanulmányainak kétségtelen és öröndetes jeleit adja.

Mindent összevéve, a pályázatot egészben véve eredményesnek s mind a két művet számbavehetőnek tartván, tisztelettel ajánljuk, hogy a 160 koronányi pályadíjat az 546. számú »A haladó emberiséget« stb. jeligéjű pályaműnek méltóztassék kiadni, a másik, 548. számú, »A történelem az életmestere« című pályaművet pedig szerző szorgalmának elismeréséül és buzdításul, 80 korona szorgalmi díjjal honorálni.

Mély tisztelettel, Kolozsvár, 1901. május 12.
Dr. Márki Sándor, Dr. Szádeczky Lajos.

A Kar az előadók véleményes jelentése alapján a 140 kor. pályadíjat az 546. sz. munka szerzőjének ítéli oda; a másik (548. sz.) munka szerzőjének pedig 80 korona szorgalomdíjat ítél. A jeligés levélkéik felbontatván, a pályanyertes mű szerzőjeként Ráduly Mózes joghallgató, a szorgalomdíjra érdemes munka szerzőjeként pedig Tusnádi Élthes Zoltán joghallgató neve tűnt elő.

Mathematikai és természettudományi kar jelentése.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

A matematikai és természettudományi kar által az 1900—901. tanévre kitűzött s Kolozsvár sz. kir. város pályadíjalapítványából jutalmazandó pályatételekre érkezett pályamunkákról jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

A kitűzött 12 pályakérdés közül négyre összesen öt pályamunka érkezett. E pályamunkák fölött a kar a folyó évi május 13-án tartott V-ik rendkívüli ülésén, két-két szaktanár bírálati jelentése alapján, a következőképen határozott:

I. A 2. sz. t e l s ő b b m e n n y i s é g t a n i következő tételre: „Azon esetekben, a mikor a Gauss-féle differentialis egyenlet független változója az integralhányados egyértékű biperiodikus függvénye (Lásd pld. Schlesinger, Handbuch etc. II, 2 (1898), pag. 114.) előállítandók egy alapszisztem elemei, valamint a differentialis egyenlet független változója az integralhányadossal képzett oly nemű végtelen sorok vagy szorzatokkal, melyekből az előállított mennyiségek analitikus jellege közvetlenül felismerhető, és melyek mint a Poincaré-tól be-

vezetett, tőle úgynevezett Fuchs-féle Zeta-, illetőleg Theta-függvények specialis esetei foghatók fel. Különös figyelembe ajánlhatók az Eisenstein-től az elliptikus függvények előállítására adott kettős sorok és szorzatok (Crelle-Journal, 35 = Werke (1847), pag. 213. squ.). Jutalma 200 korona“, egy pályamunka érkezett 361. kari sz. a. „Modulus“ jelisével.

Dr. Schlesinger Lajos és Dr. Vályi Gyula, ny. r. tanárok bírálata e pályamunkáról:

Tekintetes Kar!

A „Modulus“ jeligés pályamunka nem adja a kitűzött feladat teljes megoldását, de mint ezen megoldáshoz hasznos előmunkát dicséretet érdemel. Szerzője azon három esetben, a melyben a Gauss-féle differentialis egyenlet integralhányadosának invers függvénye egyértékű és biperiodicus, e függvényt a Jacobi féle ellipticus függvényekkel kifejezi, a fundamental substitutiokat felállítja és directe kimutatja, hogy a talált függvényalakok ezen substitutiók alkalmazásával nem változnak. Különösen sikerültnek és tudományos becslőnek mondható ezen utóbb említett tárgyalásnak az a része, melyben a szereplő ellipticus függvények complex multiplicatioja felhasználtatik, valamint az a végeredmény is, mely szerint az integralhányados invers függvényének a fokszáma a három exponens nevezőinek legkisebb közös többszörösével egyezik. A feladat főrészt t. i. a kérdéses függvényeknek előállítását oly végtelen sorokkal vagy szorzatokkal, melyekből azok-

nak változatlansága a csoport összes substitutioira nézve közvetlenül kiolvasható, szerző egyáltalában nem tárgyalja, és így nem is adható ki neki a pályadíj. De mivel dolgozatában alapos ismereteinek, komoly munkásságának és szép matematikai tehetségének jeleit adta, abban a reményben, hogy munkáját folytatva, a kívánt előállításhoz is el fog jutni, 100 (egyszáz) koronányi jutalomdíjra érdemes.

A bírálatok jelentése alapján a Kar a 361. kari sz. alatti: »Modulus« jeligés mű szerzőjét 100 korona jutalomdíjban részelteti; szerzője a felbontott jeligés levélke szerint, Habán Mihály IV. éves kari hallgató.

II. A 3. sz. természettani következő tételre: »Írassék le saját beható észleletei alapján valamely physikai tűnemény vagy tűnemény-csoport. A szerző a maga kísérleteinek eredményét pontos jegyzékbe foglalja, esctleg jeles bűvárok kísérleteivel vesse össze, következtetéseit tüzetesen okolja meg, a felhasznált forrásműveket nyomról-nomra idézze, ne pedig csak egy halomba fölsorolja. Jutalma 100 korona«, egy pályamunka érkezett 362. kari sz. alatt »Spectrometer« jeligével.

Dr. A b t A n t a l és Dr. F a r k a s G y u l a ny. r. tanárok bírálata e pályamunkáról:

Tekintetes Kar!

A kísérleti természetntanból szabadon választható tárgyra kihirdetett pályatételre egy munka érkezett a karhoz 362. kari sz. alatt »Spectrometer« jeligével.

A 93 oldalra terjedő munkának tárgya: »a fény diffractioja és annak alkalmazása hullámhosszmérésekre«.

Rövid bevezetés után előbb a Fresnel féle, azután a Fraunhofer-féle eljárásokat ismerteti a fény-elhajlási tünetmények megvizsgálására. Pályázó saját nagy számú méréseit, először egy résre, azután 2, 4 stb. résre vonatkozólag az utóbbi eljárás szerint végezte. Meghatározta az elhajlított fény intensivitását, különböző diffractio-szögek esetére, föltünteti a megfelelő intensitási görbéket. Azután összehasonlítja a prismaticus színeképet a diffractiós (normalis) színeképpel egyenlő hosszúság mellett, s kimutatja a kettőnek a különbségét. Munkája végén saját számos mérésének eredményeit táblázatosan föltüntetve közli. Tíz szög másodpercnyi pontosságot engedő spectro-meterrel végezte meghatározásait, a melyek nagy pontosságuknál fogva becses tudományos adatokat tartalmaznak. Ilyenek a mézspát és a kvarcz-kristályok által rendesen és rendkívülien törött különböző színű sugarak törésmutatóira, egy diffractio-rácsal a Fraunhofer-féle vonalaknak megfelelő hullámhosszakra, az Aron-féle higanyíves fény csíkos képének törési viszonyaira vonatkozók.

A pályamunka alapos tanulmányról tanuskodik, világos előadásban van megírva s a pontos physikai mérésekben való gyakorlottságot árul el. Különösen becses része az Aron féle higanyíves fény csíkos spectrumára vonatkozó rész, a mely 23 csíkra terjed ki.

Nemcsak kiadandónak ítéljük a 100 korona pályadíjat, de tekintettel arra a nagy szorgalomra

a melyet pályázó kifejtett, még 100 korona jutalom hozzácsatolását is javasoljuk.

A bírálók jelentése alapján a Kar a 362. kari sz. alatti: »Spectrometer« jeligés mű szerzőjének a 100 korona pályadíjat odaitéli és azt — tekintettel pályázónak a pályamunkában kifejtett nagy szorgalmára — még 100 koronával megtoldja; szerzője a felbontott jeligés levélke szerint Habán Mihály IV. éves kari hallgató.

III. A 6. sz. vegytani következő tételre: »Szabadon választandó kísérleti tanulmány a chemia bármely köréből. Jutalma 180 korona«, egy pályamunka érkezett 363. kari sz. alá »Perturbatio« jeligével.

Dr. Fabinyi Rudolf és Dr. Abt Antal ny. r. tanárok bírálata e pályamunkáról:

Tekintetes Tanács!

A pályamunka terjedelme 35 kis negyedréti lap. Mellékelve van hozzá 4 darab gorcsövi készítmény és 2 üvegcsé vegyi praeparatum.

Szerzője a Helianthin (Dimethylanilido-azobenzol-sulfonsavas-natrium) előállítását, a közönséges és a fordított sorrend szerint s a két eljárással nyert Helianthin tulajdonságainak egybehasonlítását tűzi ki feladatául. Pályamunkája ezek szerint, tárgyánál fogva inkább a 7-ik, mint a 6-ik sz. tételre kitűzött díjra pályázhatnék. A 7-ik pályatétel ugyanis így szól:

»Vizsgáltassék meg lehetőleg számos esetben az egymásra vegyi hatást gyakorló anyagok sorrendjének befolyása a végeredményre«.

Akár azonban a 6-ik akár a 7-ik feladat megoldása szempontjából bíráljuk is meg a beadott pályamunkát, az eredmény egy és ugyanazonos és pedig az, hogy a pályamű szerzője a kitűzött feladat megoldását még csak meg sem közelíti. A 6-ik tétel szempontjából tekintve, dolgozata önálló, kísérleti tanulmánynak ki nem elégítő, hevenyészett, nemcsak, hogy nem szabatos, hanem a legdurvább tévedésekben bővelkedő s megbízhatlan adatokat nyújtó. A 7-ik tétel szempontjából pedig, mivel: »az egymásra vegyi hatást gyakorló anyagok sorrendjének befolyását a végeredményre«, nemcsak nem tanulmányozta, mint azt a feladat megkívánja: »lehetőleg számos esetben«, hanem még abban az egyetlen egy esetben sem, a melyre szorítkozik, azzal a körütekintéssel és szabatosossággal, hogy észlelései a perturbatio kérdésének megvilágítására csak némileg is felhasználhatók lennének. Kísérleteinek leírásából, valamint a mellékelt készítményekből kitűnik, hogy az általa fordított sorrenddel előállított Helianthin nem is maga a Helianthin, hanem a Helianthin sósavas sója. Ezen durva és érthetetlen tévedés folytán a két Helianthin physikai tulajdonságainak egybehasonlításából származó összes adatai és következtetései is hamisak.

Különben ezek az adatok is csak csekély számúak s kivételével azoknak, a melyek a kristályok optikai tulajdonságaira vonatkoznak, s eléggé rész-

letesek, magokban véve is nagyon hiányosak. Így például a két Helianthin oldatának a polározott fény iránti magatartását vizsgálván, mindössze annyit mond el dolgozatában, hogy a normális vegyület a polározott fény síkját 10 fokkal csavarja balfelé, de, hogy milyen körülmények között, milyen concentratióban, milyen hosszúságú oszlopban, milyen hőmérséken, arról egyáltalában meg sem emlékezik.

Munkájában magyarázatot kíván adni arról is, hogy mi az oka annak, hogy a fordított sorrenddel nyert Helianthin tulajdonságai annyira különbözők a normalis vegyület tulajdonságaitól, ez a magyarázat azonban, eltekintve attól, hogy egészen téves adatokra támaszkodik, magában véve is nagyon erőltetett s teljesen tarthatatlan.

A fönnebbiek alapján a »perturbatio« jeligéjű pályamunkát jutalmazásra egyáltalában nem tartjuk érdemesnek.

A bírálók jelentése alapján a kar a 363. kari szám alatti »Perturbatio« jeligés mű szerzőjét jutalomra nem érdemesítette s a jeligés levélkét megsemmisítette.

IV. A 8. sz. ásvány-földtani következő tételre: »Vizsgáltassék meg részletesen valamely ásvány- vagy kőzetfaj, vagy kővület-csoport. Jutalma 150 korona«, két dolgozat érkezett; 364. kari sz. alá: »A titkok Istennél vannak« jeligével és 365. kari sz. alá: »Semper bonis artibus« jeligével.

Dr. Szádeczky Gyula, Dr. Abt Antal és Dr. Fabinyi Rudolf ny. r. tanárok bírálata e pályamunkákról a következő:

Tekintetes Tanács!

A 364. kari sz. alatti: »A titkok Istennél vannak« jeligés mű címe: »A baróth bibarczfalvi andesitek petrographiai vizsgálata«.

Szerzője a tőle megvizsgált andesiteket két csoportra osztotta nevezetesen a) pyroxen andesitekre és b) amphibol andesitekre.

Az 54 negyed lapra terjedő munka nagyobb felében a pyroxen andesitekkel foglalkozik. Ezeket 2 alcsoportba sorolja, a nélkül azonban, hogy megemlítené, miben különbözik egyik a másiktól. Többször felsorol kristályalakokat, de egyetlen élszög nagyságát sem közli; továbbá olyan valószínűtlen képződéseket ír le, a melyeket később maga megczáfol. Stylusa is zavaros, sőt helyenként érthetetlen, úgy, hogy a dolgozat első része elhamarkodott, gyors munka bélyegét hordja magán.

Jóval többet ér a második rész, a melyben az amphibol-andesiteket írja le. Ebből kitűnik, hogy szerzője elég jól tud észlelni és helyesen következtet. De eme rész feldolgozására sem fordított elegendő időt.

Ezek alapján e munka jutalomra nem méltó.

A másik (365. kari sz. alatti munkának) jelígeje: »Semper bonis artibus«, címe: »A Vlegyásza közeteiben előforduló ásványok lángkísérleti meghatározása«.

Szerzője biotit és amphibol ásványokkal 160 meghatározást végzett Szabó eljárása szerint és ezeket az ásványokat mikroskopiummal is megvizsgálta.

A munkából kitűnik, hogy szerzője figyelmesen észlel, jól rajzol és a legtöbbször helyesen következtet. Leírása, habár a kezdő járatlanságát árulja el, mégis gondos. Hibája, hogy nem számol be minden észleléséről: többször mellőzi az első kísérletben az olvadási fokokat, több megfigyelésnek csak középértékét adja.

Legfőbb eredménye a munkának — a mit különben szerző nem említ, — az, hogy belőle kétségen kívül kitűnik, miszerint a Vlegyásza dacitjainak biotitjában, sőt amphiboljában is jelentékeny mennyiségben van kalium, tehát Doelter tévedett, midőn »Zur Kenntniss der quaxführenden Andesite in Siebenbürgen und Ungarn« (Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt XXIII. 1873. Mineralogische Mittheilungen gesammelt von G. Tschermak. 51. lap) című munkájában a kőzet vegyi elemzésével kimutatott összes kalium mennyiséget egyedül csak a földpátokra vonatkoztatta.

A munka a kitűzött jutalomra érdemes.

A bírálók jelentése alapján a kar a 364. kari sz. alatti »A titkok Istennél vannak« jeligés mű szerzőjét jutalomra nem méltatja s a jeligés levélkét megsemmisítette; a 365. kari sz. alatti »Semper bonis artibus« jeligés mű szerzőjét pedig 150 kor. pályadíjra érdemesíti. Szerzője a felbontott jeligés levélke szerint: Albrecht József III. éves kari hallgató.

Az 1., 4., 5., 7., 9., 10., 11., 12. számok alatt kitűzött pályatételekre pályamunka nem érkezett.

Kolozsvárt, a matematikai és természettudományi karnak 1901. májushó 13-án tartott V-ik rendkívüli üléséből. — D r. A p á t h y I s t v á n, e. i. decanus.

IV.

Alapítványokból javadalmazott ösztöndíjak adományozása.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!

A mai napon kiosztandó alapítványi ösztöndíjak iránt a Tekintetes Egyetemi Tanács folyó hó 25-én tartott rendes ülésében következőleg határozott:

1. a Mártonffy-Koncz-féle ösztöndíjat 193 korona összegben Márton Sándor első éves joghallgatónak;

2. a Keresztesi Papp Miklós-féle alapítványból kiadandó két 86 koronás ösztöndíj egyikét Blumenfeld Sándor III-ad éves orvostanhallgatónak; másikat Penyáska Mihály I-ső éves bölcsészeti hallgatónak adományozta.

3. a kibédi Biásini Domokos-féle alapítvány 84 koronányi kamatját Kertész Sándor I. éves joghallgatónak adományoztam.

Kolozsvárt, 1901. évi május hó 29-én.

Dr. Vályi Gábor,

c. i. rector.

V.

A KOLOZSVÁRI FERENCZ JÓZSEF
MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM
JUTALOM-TÉTELEI

A Z 1901—1902. T A N É V R E

ÉS A

PÁLYÁZATI SZABÁLYOK.

I. Jog- és államtudománykari pályatételek.

I.

Ismertetendő: a római jognak receptiója a németeknél. Jutalma 200 korona.

2.

Fejtse ki a pályázó a római jog alapján, de különös tekintettel az újabb jogfejlődésre, valamint hazai jogunk vonatkozó intézkedéseire, a szomszédi viszonyból származó törvényes tulajdoni korlátozásokat. Jutalma 160 korona.

3.

Ismertesse pályázó hazai jogunkban a törvényes öröklés vezérelveit és párhuzamban méltassa a polgári törvénykönyv tervezetének vonatkozó intézkedéseit. Jutalma 200 korona.

4.

Fejtessék ki a »privilegium fori« eredete, története s jelen állapota, különös tekintettel hazánkra. Méltatandó ezen privilegium a perjog és az államjog szempontjából. Jutalma 150 korona.

5.

Fejtse ki a pályázó a kifogások tanát, elvi és tételes alapon. Jutalma 200 korona.

6.

Tárgyaltassék a fuvarozó felelőssége, tekintettel a vasuti fuvarozásra és arra az esetre is, ha a fuvarozás kivételében több fuvarozó vesz részt. Jutalma 200 korona.

7.

Tárgyaltassanak a váltó-keresetek. Jutalma 120 kor.

8.

Fejtse ki a pályázó az esküdtbiróságok előtti eljárásból az esküdtekhez intézendő kérdéseknek tanát. Jutalma 160 korona.

9.

A közigazgatási biráskodás lényege, tárgyköre, szervezete s a főbb államokban létező rendszerei. Jutalma 200 korona.

10.

Ismertetendő a londoni angol jegy kibocsájtó banknak története, részletesen tárgyalva azon parlamenti vitát, mely az 1844. évi banktörvény alkotását megelőzte, kiterjeszkedve a banknak az állam pénzügyi igazgatásában való részvételére. Jutalma 160 korona.

11.

A halálozási táblák fontosságának és eddigi készítmódjainak ismertetése mellett, mutattassék ki, hogy hazánkban minő adatok és mi módon volnának egy magyar halálozási tábla elkészítésére felhasználhatók. Jutalma 140 korona.

12.

A nemzetgazdaságtanból a pályázó részéről szabadon választható tárgy fölött készítendő kisebb tanulmányra a pályázat ezzel kihirdettetik. A pályázati határidő az 1902—3. tanévben jár le. Jutalma a magyar-francia biztosító részvénytársaság alapítványának (1000 korona) három évi kamatja.

II. Az orvostudományi kar jutalomtétellei.

1.

Sebészetből: A bélhuzam sebészete, klinikai megfigyelések alapján. Jutalma 100 korona.

2.

Belgyógyászatból: Miként változik a vizelet fagy-pontsülyedése némely tartós lázzal járó bántalom (pneumonia, typhus abdominalis) egész tartama és a reconvalencia alatt? Jutalma 100 korona.

3.

Szemészetből: Azonos megbetegedés-e az acut ophthalmoblenorrhoea és az acut trachoma? Jutalma 100 kor.

4.

Törvényszéki orvostanból: A foglalkozás által okozott szervezeti elváltozások, különös tekintettel a kezeken mutatózó változásokra. Jutalma 100 korona.

5.

Bőr- és bújakórtanból: Végeztessenek vizsgálatok a natrium lygosinatum gonococcus ölü hatására nézve. Jutalma 100 korona.

6.

Az élet- és kórvegytanból: Tanulmányoztassék a vizeletnek ammoniákos erjedése. Jutalma 100 korona.

7.

Boncztanból: Kikészítendők és röviden leírandók a gát idegei férfínál és nőnél. Jutalma 100 korona.

8.

Az élettanból: Tanulmányoztassék fárasztó izommukának és erős izzasztásnak befolyása az emberi verejték összetételére. Jutalma 100 korona.

9.

Kórboncztanból: Vizsgáltassanak szövettanilag a heveny tödőgyulladás különböző alakjai, különös tekintettel azok keletkezésére, terjedésére s a betegségokozó mikro-organismusokra. Jutalma 100 korona.

10.

Általános kórtanból: Tanulmányoztassék saját kísérletek segítségével, hogy valamely szoros értelemben vett *nem pathogen* bakterium átváltoztatható-e fertőző tulajdonságúvá. Jutalma 100 korona.

11.

Szülészetből: Mutattassanak ki önálló észleletek alapján az újszülöttek testsúlyának ingadozásai és az azt befolyásoló körülmények. Jutalma 100 korona.

12.

A közegészségstanból: Vizsgáltassék meg Kolozsvár középületeinek, — nevezetesen iskoláinak levegője egészségi szempontból. Jutalma 100 korona.

13.

Elmekórtanból: Kerestessék kísérleti alapon az ítéletek suggestibilitása s annak oka gyermekeknél, felnőtteknél, bűntevőknél és elmebajosoknál. Jutalma 100 korona.

14.

Gyógyszertanból: Tanulmányoztassék saját kísérletes vizsgálatok segítségével a hazai kender élettani hatása. Jutalma 100 korona.

III. A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar pályatételei.

1.

A philosophiából: Schopenhauer A. erkölcsstanának forrásszerű előadása és méltatása. Jutalma 100 korona.

2.

A paedagogiából: Mikép alapítja meg Comenius paedagogiai elméletét Magna Diaktikájában. Jutalma 100 korona.

3.

A magyar irodalomból: A kurucz költészet beható méltatása. Jutalma 150 korona.

4.

A magyar nyelvtudományból: Valamely feldolgozatlan codex hang- és alaktani sajátosságainak ismertetése, a lap- és sorszám pontos jelölésével. Jutalma 100 korona.

5.

A turani (ural-altaji) nyelvek köréből: A magyar és kabard nyelv grammatikai viszonyának kimutatása Bálint Gábor kabard nyelvtana alapján. Jutalma 60 korona.

6.

A latinból. Cató művének »de agri cultura« syntaxisa. Jutalma 150 korona.

7.

A görögből: A homerosi kérdés állása a két utolsó évtized alatt. Jutalma 150 korona.

8.

A román irodalomból: A román tudományos akadémia rövid története, a magyarországi írók működésének és hatásának kimutatásával. Jutalma 100 korona.

9.

A magyar történelemből: A Rákóczi-forradalom Erdélyben a zsibói csatától a szatmári békeig, vagy Bethlen Gábor jellemrajza. Jutalma 140 korona.

10.

Az egyetemes történelemből: Az avarok Baján Khagán idejében. Jutalma 100 korona.

IV. Matematikai és természettudományi kar pályatételei.

I.

Elemi mennyiségtanból: Határoztassék meg az ellipsisnek 3 pontja (A, B, C.) úgy, hogy az ellipsishez

A-pontban simuló kör B-ponton, a B-pontban simuló kör C-ponton és a C-pontban simuló kör A-ponton menjen keresztül. Jutalma 100 korona.

2.

Felsőbb mennyiségтанból: Gauss hagyatékában (Werke III. köt. pag. 361 squ.) a complet első fajú ellipticus integralt a medium arithmetico geometricum, az általános első fajú ellipticus integralt egy általánosabb ($\alpha, \beta, \gamma, \delta$. mennyiségekből alkotott, l. c. pag. 387 squ.) algorithmus segélyével értelmezi. Ezen két algorithmus (melyek közül a második az elsőt, mint specialis esetet, $\delta=0$, magában foglalja) törvényei a Jacobi-féle theta-függvények transformatio elmélete alapján levezetendők. (V. ö. l. c. pag. 393, art. 22 squ; pag. 466 squ). Jutalma 200 korona.

3.

Syntheticus geometriából: Egy kúpszelet hat érintője tíz pár háromszögnek képezi oldalait. Minden ily háromszögpár egy kúpszeletet határoz meg, melyre vonatkozólag ama két háromszög poláris-háromszög.

Megvizsgálandó, e tíz kúpszelet közül hány valós, hány képzetes; továbbá milyen azoknak kölcsönös helyzete. Jutalma 100 korona.

4.

Természettanból: Irassék le saját beható észleletei alapján valamely physikai tűnemény vagy tűneménycsoport. A szerző a maga kísérleteinek eredményét pontos jegyzékbe foglalja, esetleg jeles búvárok kísérleteivel vesse össze, következtetéseit tüzetesen okolja meg, a felhasznált forrásműveket nyomról-nyomra idézze, ne pedig csak egy halomban fől sorolja. Jutalom 100 korona.

5.

Elméleti physikából: A hő-vezetés elmélete mikép egyeztethető össze a hang-tünemények elméletével? Jutalma 100 korona.

6.

Vegytanból: Kivántatik egy elektrochemiai vagy thermochemiai kísérleti tanulmány. Jutalma 240 korona.

7.

Ugyanabból: Szabadon választandó kitérleti tanulmány a chemia bármely köréből. Jutalma 200 korona.

8.

Ugyanabból: Vizsgáltassék meg lehetőleg számos esetben az egymásra vegyi hatást gyakorló anyagok sorrendjének befolyása a végeredményre. Jutalma 200 korona.

9.

Ásvány-Földtanból: Vizsgáltassék meg részletesen valamely ásvány- vagy kőzetfaj, vagy kővület-csoport. Jutalma 100 korona.

10.

Növénytanból: Lehetőleg erdélyi specialitásokban kiváló növénycsalád vizsgáltassék meg a légző-nyílások (stomata) fejlődése és anatómiai szerkezete szempontjából. Jutalma 200 korona.

11.

Ugyanabból: Vizsgáltassék meg egy-két kiválóbb erdélyi növényfaj (pl. *Rhododendron myrtifolium* Schott, *Hepatica transsilvannica* Fuss) systematikai-anatómiai alapon. Jutalma 200 korona.

Mind a két botanikai dolgozathoz a használt irodalmi adatoknak lelkiismeretes föltüntetésével pontos rajzok és az összes microscopiumi praeparatumok külön mellékelendők. A kézirat publikálásra alkalmas módon egy oldalra írott s széles margóval bíró lapokból álljon.

12.

Allattanból és összehasonlító anatomiából: Vizsgálja a pályázó az alsóbbrendű állatkörök néhány főbb képviselőjének hámképleteit összehasonlító szövettani (s ha lehet, fejlődéstani) szempontból, az újabb vizsgálati módszerek segélyével, különös tekintettel az érzékszervekre. Természet után készült rajzokat és microscopiumi készítményeket is mutasson be. Jutalma 400 korona.

13.

Ugyanabból: Vizsgálja pályázó a legújabb aranyozási módszerekkel a Tavi Kagyló és Festő Kagyló (Anodonta és Unio) idegrendszerének finomabb szövettani szerkezetét. Eredményeit microscopiumi készítményekkel és természet után készült eredeti rajzokkal támogassa. Jutalma 200 korona.

Pályázati szabályok.

1. A tudomány-egyetem részéről kihirdetett jutalomtételekre csak a kolozsvári tud.-egyetem rendes és a gyógyszerészeti tanfolyam hallgatói pályázhatnak.

2. A pályázatok nyelve — ha csak különösen más nincs meghatározva — egyedül a magyar.

3. Valamennyi pályadolgozat beadásának határnapja 1902. év ápril 15.-ike. A jutalmak 1902. május 29-én adatnak ki az egyetem ünnepélyes közülésében.

4. A pályadolgozatok negyedrétdben, tisztán, más által írva, lapszámozva, bekötve és jeligével ellátva nyújtandók be.

5. A dolgozathoz használt források és segédeszközök pontosan megjelölendők.

6. A szerző nevét és egyetemi hallgatói minőségének megjelölését tartalmazó pecsételt levélen ugyanazon jelige álljon, mely a pályamű címlapján olvasható.

7. A pályaművek az illető karok dekáni hivatalaihoz küldendők be.

8. A nevezett kellékekkel nem bíró, vagy a kitűzött határidő után érkezett dolgozatok pályázatra nem bocsátatnak.

9. A beérkezett kéziratok semmi szín alatt sem adatnak vissza, hanem az illető kar levéltárában maradnak.

10. A jutalom viszonylag a legjobb munkának csak azon esetben adatik ki, ha az magában véve is díjra méltónak találtatik.

11. Rendszerint pályadíjat csak egy dolgozó nyerhet el; a mennyiben azonban a pályakérdést kitűző kar többek közreműködését is helyénlevőknek találná, a díj ezeknek is kiadatik.

12. A pályamű szerző tulajdona marad, ki annak kinyomatása felől szabadon rendelkezhetik. Ha azonban művének kiadása alkalmával az egyetemi pályázatra, illetőleg jutalmaztatásra hivatkozik, köteles a bírálatokat egész terjedelmükben a dolgozathoz kinyomatni.

VI.

BESZÉD,

melylyel

Vályi Gábor

a jog- és államtudományok doktora, a statisztika ny. r. tanára, a II. alapvizsgálati bizottság tagja és az államtudományi államvizsgálati bizottság elnöke, a jog az államtudományi karnak 1878/9-ik és 1891/2-ik tanévi volt dékánja, 1879/80 és 1892/3-ban volt prodekanja s az egyetemnek e. i. rektora

AZ ÜNNEPÉLYT BEFEJEZTE.

Nagytekintetű Egyetemi Tanács!

Tisztelt Gyülekezet!

Az imént felolvasott jelentésekből örömmel győződhattunk meg, hogy a Kolozsvár sz. kir. város törvényhatóságának alapítványából kitűzött pályakérdések megfejtése körül több hallgatónk elég szép eredménnyel buzgólkodott, s hogy voltak a pályázók között olyanok is, kiknek művei a kitűzött pályadíj kétszeres összegével jutalmaztattak, ami minden esetre nagyon örvendetes jelenség, valamint azon körülmény is, hogy 2 joghallgatónk a bölcsészeti karnál nyert pályadíjat, illetőleg szorgalmi jutalmat.

A beadott és a jutalmazásban részesült pályaművek összes számával és átlagos minőségével azonban nem lehetünk egyik tudomány-karnál sem teljesen megelégedve, minthogy ezek mindenikénél volt már egyes előbbi években a mostaninál mennyiségileg és minőségileg is kielégítőbb eredmény, midőn részint több pályamű részesült jutalmazásban, részint a csak szorgalmi jutalomra méltatható gyengébb dolgozatokkal szemben kedvezőbb volt az egész pályadíjra érdemeseknek ítélt pályaművek száma, s egészen meddő sem maradt a pályázat annyi kérdésnél, mint most. A pályázat eredménye

tehát nem tartott lépést a hallgatók számának szaporodásával, kivált a jogi karnál, hol a hallgatók száma az utóbbi időben feltűnően emelkedik, a nélkül azonban, hogy a beadott és a nyertes pályaművek száma csak megközelítő emelkedést is mutatna.

Az egyes pályakérdésekre kitűzött díjak utólagos felemelése is épen csak annak következtében vált lehetségessé, mivel több pályakérdésre vagy nem érkezett be pályamű, vagy nem volt érdemes a jutalmazásra, s így az ezekre kitűzött díj rendelkezésre állott.

Ezért valóban nagyon kívánatos volna, hogy a jövő tanévi versenyben sokkal többen vegyenek részt.

Első sorban azoktól volna ez jogosan elvárható, a kik állami ösztöndíjakban részesülnek s kiknek száma egyes karainknál és tanárképző intézeteinknél elég nagy. Ezek mindnyájan épen az e versenyben való eredményes részvétellel bizonyíthatnák be legméltóbban, hogy tanulmányaik tekintetében állandóan azon magasabb színvonalon vannak, a mely tőlük méltán elvárható, s a melyre nézve ők az ösztöndíj elnyerése előtt kiállott vizsgálaton csak némi előleges tájékoztatást nyújtottak, a további nagyobb eredménynek csak reményét keltve fel. Igyekezzenek tehát a remény beteljesülését ily módon is igazolni, s ne elégedjenek meg azzal, hogy az előadásokat szorgalmasan látogatják, s néhány tárgyból a colloquiumokon némi eredményt mutatnak fel; mert ez csak mint minimum van az

ösztöndíj további megtarthatására nézve előszabva, s önérzetes egyénhez nem méltó, hogy ennyivel megelégedjék.

A királyi arany-ösztöndíjakban részesülők is, kik ez idő szerint minden pályázati vizsgálat nélkül jutnak ösztöndíjaikhoz, erkölcsileg kötelezetteknek érezhetnék magukat annak utólagos igazolására, hogy ösztöndíjaikat valóban megérdemlik s nem csak az ezen ösztöndíjaknál még mindig érvényesülni tudó pártfogásnak köszönhetik azok elnyerését.

Ha minden ösztöndíjasunkban eléggé megvolna a magasabbra emelkedés vágya s az erős akarat annak megvalósítására, s ha azon kiválóbb hallgatóink, kik az egyetemi tanfolyam alatt előszabott vizsgálatokat kitüntetés mellett tudják kiállani s ezzel mintegy igazolják, hogy a mélyebb tudományos vizsgálódáshoz szükséges magasabb szellemi tehetséggel megvannak áldva, mind sorompóba lépnének: kitűzött pályakérdéseink mindenikére érkezhetnék be pályamunka s nem is csak egy-egy. Így minden pályadíj odaítélésénél több pályamű között lehetne majd választani, s csak ekkor lehetne szó igazi versenyről.

Azon körülmény azonban, hogy a pályázati verseny a maga egészében nem mondható teljesen kielégítőnek, épen nem csökkenti, sőt inkább emeli azok érdemét, kik, a hallgatók tulnyomó többségének közönyével szemben, erőt tudtak venni magukon s nyertes dolgozataikkal tanúságot tettek szorgalmukról és eredményes tanulmányaikról; megmentve így egyetemünk jóhírét is, a mely valóban veszé-

lyeztetve lehetett volna, ha a pályaművek még csekélyebb számmal adattak volna be.

Üdvözlöm tehát a jutalmazásban részesült pályázókat és szerencsét kívánok további eredményes működésükhöz. Bizom abban, hogy, megízlelve a tudományos kutatásban rejlő örömet és élvezetet, nem fognak babéraikon megpihenni, hanem a most nyert jutalmazást csak oly előlegül tekintik, a mely további lankadatlan működésre ösztönöz, sőt kötelez.

Vajha példájukon mások is minél számosabban felbuzdulnának, s a jövő tanévi verseny eredménye minden tekintetben túlhaladná a mostaniét!

Mielőtt mai ünnepélyünket bezárnám, még egy kedves kötelességet kell teljesítenem.

Egyetemünk köszönetét kell tolmácsolnom első sorban Kolozsvár sz. kir. törvényhatóságával szemben, melynek nagy alapítványa nélkül a szélesebb-körű pályázati verseny felkeltése s ily ünnepélyek rendezése lehetetlen lett volna. Ez alapítvány annál kedvesebb előttünk, mivel már maga az a körülmény, hogy az alapítvány nem egyidejűleg jött létre az egyetem megnyitásával, elég bizonyága annak, hogy itt nem az államkormány által az egyetem felállításának feltételeként kikötött és szerződésileg is biztosított, tehát mintegy kierzszakolt ellenszolgáltatással állunk szemben, hanem a város teljesen önkéntes adományával, melylyel a felett való örömeinek akart utólagosan kifejezést adni, hogy hazánk 2-ik egyetemének székhelyéül épen Kolozsvár választatott, s a tudományok ez új ott-

hona, melynek Kolozsvár történetében bizonyára korszakos jelentősége van, az anyagi kincsekben többé már nem oly gazdag városnak minden megterhelhetése nélkül jött létre.

Egyetemünk köszönetét tolmácsolom továbbá többi alapítóink iránt is, hálás elismerésünkkel adózva azok emlékének, kik közülök már elhunytak.

Köszönetünknek adok végül kifejezést mindazokkal szemben is, kik egyetemünk ezen ünnepélyének díszét megjelenésükkal emelni sziveskedtek.

Ezzel egyetemünk mai ünnepélyét bezártnak nyilvánítom.

B 11859